

Свети Лука (Војно-Јасенецки)

Дух, душа и тело

Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий)

Дух, душа и тело

Предговор

Неколико деценија нашег века Руска Црква је живела под притиском најсуровијих прогона. Један од многобројних аспеката ових прогона био је морално-интелектуални терор. Пошто је имала монопол над свим областима културе атеистичка власт је у име науке објавила да Бога нема. Колико маловерних људи је због ових нападних декларација постало још маловерније! Али и они који су били чврсти у вери, али су мало знали (а велика знања ће увек бити удео мањине) нису знали како да се супротставе кад су њихова сопствена деца или унуци из безбожног света доносили коначну пресуду религији. Ово је несумњиво, један од главних разлога због којег је настао прекид у наследности вере у већини руских породица.

Посебну пажњу у прогонитељи су поклањали напорима да натерају Цркву да заћуги пред лицем најјароснијих и најбестиднијих напада на њу. Познати стаљински Устав је под “слободом савести” подразумевао “слободу вршења религиозног култа и антирелигиозне пропаганде” и на очигледан начин (о чему су “званична” лица много пута давала изјаву) Цркви негирао право да врши “религиозну пропаганду”. Услов за “тих и миран живот” свештеника и сваког хришћанина је било одрицање од проповеди. У многим црквама проповед је потпуно престала, а у другим се ограничавала “јеванђељским темама”, често у наглашено археолошком светлу. Испоставило се да је апологетика (заштита вере од безбожништва) била потпуно забрањена, и чак и у богословским средњим школама и на факултетима, у којима је проповед поново оживела, није било предмета под овим називом.

Књига која се налази пред вама је труд из апологетике. Њен аутор, архиепископ Лука (Војно-Јасенецки), је био изузетан лекар и до краја живота је могао да носи ово служење страдалном човечанству чисте савести. Међутим, он је осетио призивање за још узвишенију службу, и у годинама, које су за Цркву биле најстрашније, он прихвата службу свештеника, а ускоро и чин епископа. После кратког боравка на катедрама, које су се смењивале туђом вољом следе дуге године заточеништва. Затим су наступиле године несигурног и двосмисленог “стаљинског конкордата”, кад је под утицајем ратних догађаја дошло до препорода црквеног живота у прилично уским оквирима. Већина свештеника који су се вратили из затвора и логора осећала је једно: “сад можемо да служимо”. Владика Лука није желео само да служи него и да се бори за душе оних који су били далеки од Цркве. Тако је настала ова књига, једно од изванредних дела црквеног “самиздата”, који је, узгред речено, постојао и у најопаснијим годинама, кад није било ни речи о интелектуалном књижевном самиздату, а о политичком и да не говоримо.

У својој књизи архиепископ Лука разматра теорију највише нервне делатности академика И.Павлова, која је у СССР-у била проглашена за највише достигнуће материјализма и показује да је једино философско учење у које Павловљева теорија може да се укључи – управо најантиматеријалистичкије учење које је философија дала у нашем

веку – учење А.Бергсона. Кад с апологетском теоријом такве врсте иступа добитник Стаљинове награде за медицину, она има много већу тежину него да је развија макар и већи богослов, који ипак мање познаје природне науке.

Приликом оцењивања књиге блаженопочившег Владике Луке увек морамо имати на уму циљеве које је пред себе постављао аутор. Књига није трактат из догматског богословља или антропологије. Рећи ћемо да разликовање духа и душе овде уопште не представља метафизичку тврдњу. И сами појмови у излагању преосвећеног владике, аутора, су у великој мери динамични: признавши утицај телесне стране човека на духовну, аутор види и обрнути утицај духа на тело, и “духом” назива сферу у којој преовлађује и влада духовна страна, а “душом” ону сферу у којој је духовно на најтеснији начин повезано са телесним и зависи од њега.

Изузетна књига човека који је целог живота служио Богу и шпитио веру и цркву делом, речју и писањем, и даље ће многим помоћи да стекну веру, радост у Господу и да савладају “антирелигиозне предрасуде”.

Протојереј Валентин Асмус

О животу архиепископа Луке

Архиепископ Лука, у свету Валентин Феликсович Војно-Јасенецки, родио се у Керчу 27. априла 1877. године у породици апотекара. Отац му је био католик, а мајка православка. По законима царске Русије деца из таквих породица морала су бити васпитана у православној вери. Он је био треће од петоро деце.

Породица се касније преселила у Кијев, где је Валентин завршио гимназију и школу цртања. Намеравао је упише Петроградску ликовну академију, али је размишљајући о избору животног пута одлучио да треба да се бави само оним што је “корисно за људе који пате”, и уместо сликарства изабрао је медицину. Међутим, сва места на медицинском факултету Кијевског универзитета св.Владимир су била попуњена и Валентин се уписује на правни факултет. Кроз извесно време у њему је поново превагнуло интересовање за сликарство и он путује у Минхен да би се уписао у приватну школу професора Книра, али се после три недеље због носталгије враћа у Кијев, где се и даље бави цртањем и сликарством. Валентину се на крају остварује жарка жеља да буде “од користи сељацима којима се пружа тако мало медицинске помоћи”, и он се уписује на медицински факултет Кијевског универзитета св.Владимира. Био је сјајан студент. “На трећој години,” пише он у “Мемоарима” “дошло је до занимљиве еволуције мојих способности: умеће веома прецизног цртања и љубав према форми претворили су се у љубав према анатомији...”

Године 1903. Валентин Феликсович завршава факултет. Без обзира на наговоре пријатеља да се бави науком саопштио је да жели да целог живота буде “сељачки”, сеоски лекар и да помаже сиромашним људима. Почео је руско-јапански рат. Валентину Феликсовичу је била понуђена служба у јединици Црвеног крста на Далеком истоку. Тамо је био шеф хируршког одељења у болници Кијевског Црвеног крста у Чити, где се упознао и венчао с милосрдном сестром Аном Лански. Млади брачни пар није дуго живео у Чити.

Од 1905. до 1917. године В.Ф.Војно-Јасенецки ради у градским и сеоским болницама у Симбирској, Курској и Саратовској губернији, као и у Украјини и у

Переслављу-Залеском. Године 1908. долази у Москву и постаје приватни ученик на хируршкој клиници професора П.И.Дјаконова.

Године 1916. В.Ф.Војно-Јасенецки брани докторску дисертацију под називом “Регионарна анестезија” за коју је његов опонент, познати хирург Мартинов, рекао: “Навикли смо да се докторске дисертације обично пишу на задату тему с циљем напредовања у служби и да немају велику научну вредност. Међутим, када сам читао Вашу књигу стекао сам утисак да је то пој птице која не може да не пева и сматрам да заслужује веома високу оцену.” Варшавски универзитет је Валентину Феликсовичу доделио награду Хојнацког за најбоље дело које открива нове путеве у медицини.

Од 1917. до 1923. године он ради као хирург у Новоградској болници у Ташкенту, предаје у медицинској школи, која касније постаје медицински факултет.

1919. године од туберкулозе умире жена Валентина Феликсовича оставивши за собом четворо деце: Михаила, Јелену, Александра и Валентина.

Ујесен 1920. године В.Ф.Војно-Јасенецки је био позван на место шефа катедре оперативне хирургије и топографске анатомије у Ташкенту. У то време он активно учествује у црквеном животу и присуствује састанцима ташкентског црквеног братства. Године 1920. на једном од црквених конгреса било му је поверено да напише реферат о савременом стању Ташкентске епархије. Епископ ташкентски Инокентије је врло високо оценио овај реферат. “Докторе, ви треба да budete свештеник,” рекао је он Војно-Јасенецком. “Нисам ни размишљао о свештенству,” сећао се владика Лука, “али сам речи преосвећеног Инокентија примио као Божије призивање кроз архијерејска уста и ни за тренутак се нисам двоумио: “Добро, владико! Бићу свештеник ако је то Богу угодно!” Године 1921. Валентин Феликсович је био рукоположен у ђакона, а кроз недељу дана, на Срећење Господње преосвећени Инокентије га је рукоположио у јереја. Одређено је да отац Валентин служи у Ташкентској саборној цркви с обавезом да проповеда. Ни као свештеник Војно-Јасенецки не престаје да оперише и да држи предавања. У октобру 1922. године он активно учествује на првом научном конгресу лекара Туркестана.

Талас оновљенчества 1923. године долази и до Ташкента. Епископ Инокентије напушта град не предавши катедру. Тада отац Валентин заједно с протојерејем Михаилом Андрејевом почиње да учествује у управљању епархијом и они обједињују све преостале верне свештенике и црквене старешине и уз дозволу ГПУ-а организују конгрес.

Године 1923. отац Валентин прима монашки постриг. Преосвећени Андреј, епископ Ухтомски имао је намеру да оцу Валентину на постригу да име исцелитеља Пантелејмона, али се, пошто је био на литургији коју је служио пострижник, и пошто је чуо његову проповед, ипак одлучио за име апостола јеванђелисте, лекара и уметника – св.Луке. Исте године, 30. маја епископ Болховски Данило и епископ Суздаљски Василије тајно хиротонишу јеромонаха Луку за епископа у цркви св. Николаја Мирликијског у граду Пенцикенту. Хиротонији је присуствовао познати свештеник Валентин Свенцички. Преосвећени Лука је именован за епископа Туркестанског.

10. јуна 1923. године епископ Лука је био ухапшен као присталица патријарха Тихона. Оптужен је за бесмислену ствар: за одржавање веза са оренбуршким контрареволуционим козацима и за везу с Енглезима. У затвору ташкентског ГПУ-а владика Лука је завршио свој рад “Огледи из гнојне хирургије”, који је касније постао познат. У августу је био послан у московски ГПУ.

У Москви је владика добио дозволу да живи у приватном стану. С патријархом Тихоном је служио литургију у цркви Васкрсења Христовог у Кадашама. Његова светост

је потврдио право епископа Туркестанског Луке да се и даље бави хирургијом. Владика је у Москви поново ухапшен и затворен у Бутирски, а затим у Тагански затвор, где је преболео тежак грип. У децембру су робијашци транспортовани у источни Сибир и епископ Лука је заједно с протојерејем Михаилом Андрејевом прогнан на Јенисеј. Пут је водио кроз Тјумен, Омск, Новониколајевск (данашњи Новосибирск) и Краснојарск. Робијашци су вођени столипинским вагонима, а последњи део пута до Јенисејска – 400 километара – по љутој јануарској студени морали су да превале санкама. У Јенисејску су све цркве, које у то време још нису биле затворене, припадале “живоцрковницима” и епископ је служио у стану. Дозвољено му је да оперише. Почетком 1924. године, како тврди једна становница Јенисејска, владика Лука је пресадио бубреге телета мушкарцу на умору после чега је болеснику постало лакше. Међутим, званично се сматра да је прва операција те врсте операција коју је 1934. године извршио доктор И.И.Ворон на пресађивању свињских бубрега жени која је боловала од уремије.

У марту 1924. године епископ Лука бива ухапшен и под оружаном пратњом прогнан у Јенисејску област у село Хаја на реци Чуни. У јуну се поново враћа у Јенисејск, али је ускоро уследило прогонство у Туруханск, где владика служи, проповеда и оперише. У јануару 1925. године послат је у Плахино – удаљено место на Јенисеју, иза поларног круга, а у априлу поново бива премештен у Туруханск.

По завршетку прогонства Владика се враћа у Ташкент, усељава се у кућицу у Учитељској улици и служи у цркви преподобног Сергија Радоњешког.

6. маја. 1930. године владика бива ухапшен због смрти професора медицинског факултета на катедри за физиологију, Ивана Петровича Михајловског, који се убио у нерачунљивом стању. 15. маја 1931. године после годину дана тамновања била је донета пресуда (без заседања суда): прогонство у Архангелск на три године.

Од 1931. до 1933. године владика Лука живи у Архангелску, прима болеснике у амбуланти. Вера Михајловна Ваљњев, код које је владика живео лечила је болеснике мастима које је сама справљала од земље – катаплазмама. Владика се заинтересовао за нову методу лечења и применио ју је у болници, у којој је запослио Веру Михајловну. У току наредних година вршио је многобројна истраживања у тој области.

У новембру 1933. митрополит Сергије је преосвећеном Луки понудио место на слободној епископској катедри. Међутим, владика понуду није прихватио.

Пошто је неко време провео на Криму владика се вратио у Архангелск, где је примао болеснике, али није оперисао.

У пролеће 1934. године владика Лука посећује Ташкент, оперише, држи предавања. Овде је добио грозницу “папатачи” од које му прети губитак вида и после неуспеле операције постаје слеп на једно око. Исте године напослетку успева да изда “Огледе из гнојне хирургије”, служи у цркви и руководи одељењем ташкентског Института за хитну помоћ.

13. децембра 1937. године следи ново хапшење. У затвору владика саслушавају на “конвојерски” начин (13 дана и ноћи без сна) захтевајући од њега да потпише записнике. Он објављује штрајк глађу (18 дана и ноћи), а записнике не потписује. Следи ново прогонство у Сибир. Од 1937. до 1941. године владика живи у селу Бољшаја Мурта у Краснојарској области.

Почиње други светски рат. У септембру 1941. године Владика је био премештен у Краснојарск на рад у локалном пункту за евакуацију – болничкој установи коју је сачињавало више десетина болница предвиђених за лечење рањеника.

Године 1943. преосвећени Лука постаје архиепископ Тамбовски и Мичурински. Тамо наставља с медицинским радом, на бригу му је поверено 150 болница.

1945. године обележена је пастирска и лекарска делатност владике – дато му је право да носи брилијантски крст на камилавци и награђен је медаљом “за одважност и изузетан допринос у Великом отаџбинском рату 1941-1945. године”.

У фебруару 1946. године архиепископ Тамбовски и Мичурински Лука добија Стаљинову награду 1. степена за научни развој нових хируршких метода у лечењу гнојних болести и рана, које су изложене у научним радовима “Огледи о гнојној хирургији” и “Позне резекције приликом инфекције прострелних рана”.

Од 1945. до 1947. године завршава рад на есеју “Дух, душа и тело”, који је започео почетком 20-их година.

26. маја 1946. године Његово преосвештенство Лука је без обзира на протесте тамбовске пастве премештен у Симферопољ и постављен за архиепископа Кримског и Симферопољског.

Године од 1946. до 1961. у потпуности су посвећене архипастирском служењу. Болест очију напредује и 1958. године наступа потпуно слепило.

Међутим, по сећању протојереја Јевгенија Воршевског, чак ни таква болест није спречавала владикау да служи службу Божију. Архиепископ Лука је без ичије помоћи улазио у храм, целивао иконе, изговарао напамет богослужбене молитве и Јеванђеље, помазивао јелејем, држао упечатљиве проповеди. Слепи архипастир је такође и даље управљао Симферопољском епархијом у току три године и понекад је примао болеснике запањујући локалне лекаре непогрешивим постављањем дијагнозе.

Преосвећени Лука се упокојио 11. јуна 1961. године на дан свих светих руске земље. Владика је сахрањен на градском гробљу у Симферопољу.

Године 1996. Свети Синод Украјинске Православне Цркве Московске Патријаршије донео је одлуку о канонизацији његовог високопреосвештенства архиепископа Луке као свеца који се поштује локално, као светитеља и исповедника вере. 18. марта 1966. године обретене су мошти архиепископа Луке које су 20. марта пренете у саборну цркву Свете Тројице у Симферопољу. Овде је 25. маја обављен свечани обред канонизације преосвећеног Луке као свеца који се поштује локално. Од тада се сваког јутра у 7 сати у Саборној цркви Свете Тројице у Симферопољу светитељу чита акатист крај његовог гроба.

Преосвећени Лазар је освештао место у засеоку Кацевели за изградњу храма у част светитеља Луке. Касније је освећен камен-темељац храма.

ДУХ, ДУША И ТЕЛО

Јер је жива ријеч Божија,
и јака и оштрија
од свакога мача оштра с обје
стране, и пролази тја до растављања
и душе и духа, и зглавака и мозга,

и суди мислима
и помислима срдачнијем.

(Јевр. 4, 12)

И цијел ваш дух и душа и тијело
да се сачува без кривице
за долазак

Господа нашега Исуса Христа.

(I Сол. 5, 23)

Глава прва

ШТА МОЖЕМО ДА ЗАКЉУЧИМО ИЗ САВРЕМЕНОГ СТАЊА ПРИРОДНИХ НАУКА

Своја разматрања односа између тела, душе и духа почећемо издалека. До краја 19. века људи су били запањени јасношћу и прецизношћу система природних наука и онога чиме се оне баве. Све до недавно владала је безусловна вера у основне научне догме, и само је мали број изабраних умова видео пукотине у величанственом здању класичних природних наука. Онда су се због великих научних открића на самом крају прошлог и почетку овог века неочекивано пољуљали и сами темељи овог здања и људи су били приморани да поново размотре основне идеје физике и механике. Научници данас оспоравају принципе за које се чинило да се базирају на најпоузданијим математичким основама. Књиге као што је дубоко дело Анрија Поенкареа “Наука и хипотеза” доказују ово на свакој страници. Овај познати математичар је показао да се чак и математика заснива на мноштву хипотеза и условности. Један од његових најпознатијих колега за институту за математику, Емил Пикер, у једном од својих радова показује колико су неповезани принципи класичне механике – главне науке која претендује на то да формулише опште законе у Васиони.

Ернст Мах у својој “Историји механике” изражава слично мишљење: Основе механике, које су наизглед најпростије, у ствари су изузетно сложене. Оне се базирају на неизводљивим експериментима и ни у ком случају се не могу сматрати за математичке истине. Физичар Лисјен Поенкаре пише: Више нема општепризнатих теорија у погледу којих би се сви истраживачи једнодушно слагали. Позната анархија царује у области природних наука, ниједан закон не изгледа заиста неопходан. Присуствујемо рушењу старих појмова, а не завршетку научног рада. Идеје које су претходницима изгледале изузетно солидно образложене подвргавају се поновном разматрању. Данас се одбацује мисао да се све појаве могу објаснити механички: нове чињенице колебају веру у апсолутну важност закона који су сматрани за основне.

Али ако се пре 30-40 година могло рећи да су физика (и механика) запале у стање анархије данас то више не одговара стварности. Револуционарно поткопавање основних физичких принципа и представа довело је до стварања нових, дубљих и прецизнијих концепција од пређашњих. Притом ове концепције не одбацују просто стару класичну механику већ је разматрају као приближну теорију која се примењује у потпуно

одређеним областима. Тако се на пример, испоставило да у свету нама најпознатијих честица – молекула, атома, електрона итд. класична механика престаје да важи и мора своје место да уступи тачнијој, премда истовремено и сложенијој и апстрактнијој теорији – квантној механици. Притом квантна механика није нешто што је у апсолутној супротности с класичном механиком: она садржи у себи ову другу као нешто приближно, као нешто што је тачно уколико се разматрају објекти који имају довољно велику масу. С друге стране, за процесе за које је карактеристична велика брзина блиска брзини светлости класична механика такође престаје да важи и треба је заменити строжом теоријом – релативном механичком теоријом, која се заснива на Ајнштајновој теорији релативитета.

Закони непроменљивости елемената више не постоје, јер је потпуно доказано претварање једних елемената у друге.

Установљено је да постоје атомски елементи с једнаким атомским тежинама, али неједнаким хемијским својствима. Слична тврдња би пре не тако много година међу хемичарима изазвала подсмех (Т.Сведберг).

Постоји нада да ће бити доказана сложена природа атома. Због тога се више не може сумњати у то да се тешки атоми граде од лакших. Чак је вероватно да су сви елементи на крају крајева саграђени од водоника. Атом хелијума се по овој хипотези састоји од четири атома водоника који се налазе на врло малом растојању. А атом водоника се, пак, састоји од две честице – електрона и протона.

Атом више није елементарна јединица материје, јер је утврђено да је његова структура веома сложена. Електрони и позитрони су најситније данас познате честице материје. И једне и друге имају потпуно једнаку масу, али се разликују по наелектрисању: електрон има негативно, а позитрон позитивно наелектрисање.

Осим ових честица постоје и теже честице – протони и неутрони који улазе у састав језгра. Њихова маса је такође приближно једнака (1840 пута већа од масе електрона), међутим, док протон има позитивно наелектрисање неутрон нема никакво.

У последње време у саставу космичких зрака који доспевају у нашу атмосферу из међузвезданог простора пронађена је читава серија нових честица чија се маса мења у врло великом распону (од 100 до 30.000 електронских маса). Ове честице имају различите називе: мезони (или мезитрони), варитрони, итд. Такође је установљено да ове честице нису апсолутно непроменљиве. Протони могу да прелазе у неутроне и обрнуто. Кад се електрони споје с позитронима могу да престану да постоје у виду честица претварајући се у електромагнетне зраке. С друге стране, под извесним условима електромагнетно поље може да “роди” пар електрон-позитрон. Честице које су откривене у космичким зрацима у процесу интеракције с атомима из атмосфере могу знатно да промене своју масу.

У савременој литератури из физике претварање пара електрон-позитрон у зрачење се често назива “аниhilација” (уништавање) материје. Обрнути процес се назива “материјализација”.

Доследни материјалисти сматрају да је ова терминологија само условно допуштена и да искривљује право стање ствари. Они кажу да нема никаквог претварања енергије у масу и обрнуто, јер маса и енергија припадају извесној реалности – материји, и честице које се појављују поседују енергију, а енергија масу.

Ова последња тврдња је за нас који смо васпитани на пређашњим појмовима физике потпуно нова. Ипак, врло смо далеко од тога да славио победу над материјализмом.

Немамо ни права ни разлога да се супротстављамо веома важним достигнућима савремене физике. На основу тога што честице могу да мењају своју масу, као што је утврђено за честице које су за науку нове и које су откривене у космичким зрацима, или које једноставно престају да постоје у виду честица претварајући се у електромагнетно зрачење (“анихилација” електрона и протона) не могу се доносити закључци о нестанку материје; електромагнетно поље треба сматрати другим обликом материје.

Оба ова облика могу да прелазе један у други слично као што тело из течног стања може да прелази у гасовито или чврсто. Ипак, овакве промене су могуће само под условом да важи закон о очувању енергије. Енергија не може да нестаје или да се ствара ни из чега. Она само може да мења своју материјалну форму, а по количини остаје иста.

Данас физичари одбацују хипотезу о постојању неке материје без тежине, која је истовремено потпуно еластична – етера, заменивши је појмом електромагнетног поља. Електромагнетно поље није материја у обичном механичком смислу ове речи. Оно не поседује тежину, чврстину и еластичност, не састоји се од честица, итд. Међутим, оно поседује енергију и у том смислу га треба сматрати за један од облика постојања материје. Оно настаје кретањем и интеракцијом елементарних честица – електрона и других. С друге стране, оно и само делује на ове честице и под извесним условима може чак да изазове њихов настанак.

Уместо тежине, чврстоће, еластичности итд. електромагнетно поље поседује друге карактеристике које одређују његова својства. Ове карактеристике су величина и смер електричних и магнетних сила у различитим тачкама простора. Законима који управљају електромагнетним пољем и његовим интеракцијама с електрицитетом бави се посебна област физике – електротермодинамика. Закони кретања и интеракције материјалних честица представљају део из области механике.

У електромагнетно поље “одлазе”, на крају крајева, сви производи дисоцијације материје. Независно од тела која дисоцирају и од начина дисоцијације производи ове дисоцијације су увек исти. Без обзира на то да ли се ради о распаду језгра радиоактивних материја, о издвајању из било ког метала под утицајем светлости или о ослобађању, које се добија у хемијским реакцијама или у току сагоревања итд., производи ових процеса су увек исти, мада њихов квалитет, количина и брзина могу бити различити. Материјал се распада на елементарне честице: неутроне, протоне, мезоне, електроне, позитроне и друге. Кретањем и интеракцијом ових честица стварају се електромагнетно поље, магнетни и електрични таласи различите фреквенције: радиоталаси, инфрацрвени зраци, видљиви зраци, ултраљубичасти и гама-зраци. Електричне појаве налазе се у основи свих хемијских реакција, а врше се покушаји да се на њих сведу и све остале силе.

Утврђено је да је светлост такође један од облика електромагнетне енергије као и да електрицитет има корпускуларну, или како неки неправилно говоре, атомску грађу (наравно да се корпускуларни електрони од којих се састоји електрицитет не могу назвати атомима). Опрезно и потпуно прихватљиво електрицитет дефинише Миликен. Ево његових речи: ”Нисам покушавао да одговорим на питање “Шта је електрицитет?” и задовољавао сам се констатовањем да се он, ма какав био, увек појављује пред нама као дељива без остатка неке одређене јединице електрицитета... Електрицитет је нешто фундаменталније од материјалних атома исто као што представља нешто слично материји, нешто је састављено од појединачних компоненти, али се од материје разликује по томе што су све јединице од којих се он састоји, колико је до сада познато, потпуно једнаке.

Корпускуларна теорија електрицитета је велико достигнуће теоријске физике. Међутим, разуме се да се не може рећи да је због своје корпускуларне грађе он престао да буде енергија и постао нешто материјално. Ни физичари ово не говоре већ само тврде да енергија поседује масу, а да маса припада извесној реалности – материји. Ово, разуме се, није поистовећивање енергије и материје, и електрицитета, ма како близак био материји по својој суштини остаје за нас енергија и то најважнији и основни део атомске енергије.

Међутим, ова основа физичког живота света постала нам је позната тек пре 300 година, од времена Волте. Хиљадама година је електрицитет био непознат људима. Пре само 50 година наука је постала богатија за познавање изузетно важних облика енергије: радио-таласа, инфрацрвених зрака, катодних зрака, радиоактивности и унутаратомске енергије. Ова последња енергија, која је незамисливо грандиозна и моћна и налази се у основи целе светске динамике и рађа неисцрпну и неугасиву сунчеву топлотну енергију, постала је позната тек 300 година после електрицитета.

Али да ли нам све ово даје за право да претпоставимо, па чак и да тврдимо да на свету постоје други, нама непознати, облици енергије, који су можда још много важнији од атомске енергије?

Део сунчевог спектра који око не може да види износи 34%, а само врло незнатни део од ових 34% (ултрацрвени, ултраљубичасти и инфрацрвени зраци) - је истражен и јасне су форме које се налазе у њиховој основи. Међутим, шта може да се каже против претпоставке, па чак и тврдње да се иза многобројних Фраунхоферових линија крије много тајни и нама непознатих облика енергије који су можда још тананији од електричне енергије?

С материјалистичке тачке гледишта сматра се да су и ови засад још увек непознати облици енергије сигурно нарочити облици постојања материје.

Нека је то и тако, не можемо да кажемо ништа против тога, јер верујемо у моћ науке. Али, ако ни електрицитет не може да се назове материјом већ је несумњиво да се мора сматрати за енергију у коју могу да се претварају и која (њено електрично поље) може да изазове стварање честица материје, имамо ли права да претпоставимо да ће временом бити откривени облици постојања материје (тачније – енергије), који ће по својим својствима са још више разлога него кад је у питању електрицитет морати да се назову полуматеријалнима?

А сам појам “полуматеријалног” садржи у себи признавање постојања “нематеријалног”.

Где је основа за негирање истинитости наше вере и тврдње да постоји чисто духовна енергија коју сматрамо примарном и прародитељком свих физичких облика енергије, а преко њих и саме материје?

Како замишљамо ову духовну енергију?

За нас је она свемогућа Божанствена љубав. Љубав не може бити затворена у самој себи, јер је њено основно својство – потреба да се излива на некога и на нешто и ова потреба је довела до тога да Бог створи свет.

Ријечју Господњом небеса се створише,
и духом уста Његовијех сва војска њихова (Пс. 33, 6).

Енергија љубави која се излила по свеблагај вољи Божијој Речју Божијом створила је све друге облике енергије који су, опет, проузроковали настанак првих честица материје, а затим је преко њих створен и цео материјални свет.

Љубав Божија која се излила у другом правцу створила је и цео духовни свет, свет разумних анђеоских бића, људски разум и цео свет духовних психичких појава (Пс. 104, 4; 33, 6).

То што су нама непознати многи облици енергије који несумњиво постоје и делују јесте последица очигледне мањкавости наших јадних пет чула за познање живота света и тога што још увек нису пронађене научне методе и реактиви да би се открило оно што је нашим чулима недоступно.

Међутим, да ли је тачно да ми имамо само пет органа чула и да нема других органа и начина за непосредно опажање?

Зар није могуће да се способности ових органа привремено повећају како би они могли да опажају себи адекватне облике енергије?

Оштрина орловског вида и њух пса у огромној мери превазилазе моћ ових чула код човека. Голубови имају нама непознат осећај за оријентацију, који непогрешиво управља њиховим летом. Опште је позната развијеност слуха и додира код слепих.

Претпостављам да нас непобитне психичке чињенице о којима ће даље бити речи обавезују не само да признамо могућност развоја наших пет чула, већ и да им додамо срце као посебан орган чула, центар емоција и орган наше спознаје.

Глава друга

СРЦЕ КАО ОРГАН НАЈВИШЕ СПОЗНАЈЕ

Још у време старих Грка речи φρην, καρδια нису означавале само срце у ужем смислу речи него такође и душу, расположење, поглед, мисао, чак и разумност, разум, убеђење итд.

“Народни осећај” је већ одавно правилно оценио важну улогу срца у људском животу. Кад срце престане да куца животу је крај, и због тога неки људи за срце кажу да је “мотор живота”. Данас добро знамо колико физички и духовни мир зависи од правилног рада срца.

У свакодневном животу имамо прилике да чујемо како срце “пати”, “боли” итд. У лепој књижевности – у белетристици могу се наћи изрази: “срце пати”, “радује се”, “осећа” итд. Тако да је срце на изванредан начин постало неки врло истанчан и универзалан орган осећања.

На овоме треба да се задржимо због тога што све наведене појаве у својој основи имају дубок физиолошки смисао, - каже И.П.Павлов. У давна времена када су наши преци били на зоолошком стадијуму развоја на све надражаје, које су примали, реаговали су готово искључиво мускулатурном делатношћу која је преовладала над свим осталим рефлексивним актима. А мишићна делатност је најтесније повезана с делатношћу срца и крвних судова. Код савременог цивилизованог човека мускулаторни рефлекси су сведени готово на минимум, а промене срчане делатности до којих је услед тога дошло су се добро очувале...

Савремени цивилизован човек се радећи на себи навикава да сакрије своје мишићне рефлексе и само промене срчане делатности још увек могу да нам укажу на његова осећања. Тако је срце за нас било и остало орган чула који показује наше субјективно стање и увек га разоткрива. За лекара је битно да запази да онолико колико је

добра регулација рада срца која је условљена мишићном делатношћу, наравно не претераном, толико је лоша регулација рада срца приликом разних узбуђења која отежавају рад мишића. Због тога тако лако страда срце код људи слободних професија, који нису оптерећени тешким физичким радом, али су подвргнути изузетним животним узбуђењима.

Тако о срцу расуђује патологоанатом (“О смрти човека”) и велики физиолог, академик И.П.Павлов (“Курс физиологије”) под редакцијом проф. Савича 1924.

Овове ћемо додати још неке опаске. Инервација срца је запањујуће богата и сложена. Оно је потпуно оплетено мрежом влакана симпатичког нервног система и преко ње најтесније повезано с мозгом и кичменом мождином. Цео систем церебралних влакана оно добија од лугајућег нерва којим се на њега преноси сложена делатност централног нервног система и врло је вероватно да се у мозак шаљу центрипетални осећајни импулси срца. Још увек су мало проучене и представљају потпуну непознаницу функције симпатичког нервног система, али је већ сад потпуно јасно да су оне изузетно важне и многостране. И за нас је посебно важно то што овим нервним сплетовима и влакнима несумњиво припада велика улога у физиологији осећајности.

Дакле, наша анатомско-физиолошка знања не само да нас не спречавају, већ нас чак и наводе да сматрамо да је срце најважнији орган чула, а не само централни покретач крвотока.

Међутим, Свето Писмо нам о срцу говори много више. О срцу се говори малтене на свакој страници Библије, и онај ко је чита по први пут не може да не примети да се срцу придаје значај не само као централном органу осећања већ и као најважнијем органу спознаје, органу мисли и примања духовних утицаја. И више од тога, срце је по Светом Писму орган општења човека с Богом, а то значи да је оно орган највише спознаје.

Заиста је улога срца у области осећања по Светом Писму свеобухватна. Оно се весели (Јер. 15, 16, Јест. 1, 10, Пс. 104, 15, Сол. 15, 13, Сол. 15, 15, Сол. 17, 22, Суд. 16, 25) радује се (Плач. 5, 15, Сол. 27, 9, Сол. 15, 30, Ис. 66, 14, Пс. 12, 6, Пс. 15, 9, Прич. 23, 15, Проп. 2, 10), тугује (Пс. 12, 3, Јер. 4, 19, Пс. 24, 17), цепа се толико да псалмопевац виче (Јер. 4, 19, 4 Царств. 6, 11, Пс. 73, 21), кида се од злобе (Дап. 7, 54) и гори у трепету предосећања код Клеопе (Лк. 24, 32). Оно ропће на Господа (Сол. 19, 3), у њему се гнезде гнев (Проп. 9, 3), страст прељубе (Мт. 5, 28), завист (Јак. 3, 14), надменост (Прич.Сол. 16, 5), храброст и страх (Пс. 26, 3, 3 Мојс. 26, 36), нечистота похоте (Рим. 1, 24), оно пати због ругања (Пс. 69, 20). Али оно прима и утеху (Флм. 1, 7), способно је на велико осећање уздања у Бога (Пс. 28, 7, Сол. 3, 5) и скрушености због својих грехова (Пс. 34, 18), може бити место у којем обитавају незлобивост и смирење (Мт. 11, 29).

Осим ове пуноће осећања срце поседује и највишу способност да осећа Бога, о којој ап.Павле говори у атинском Ареопагу: ...Да траже Господа, не би ли Га барем опипали и нашли... (Дап. 17, 27).

О осећању Бога или тачније речено, благодатних утицаја Духа Божијег на срце говоре многи подвижници вере, многи преподобни. Сви они су мањој или већој мери осећали исто што и св. пророк Јеремија: би у срцу мом као огањ разгорио (Јер. 20, 9).

Одакле овај огањ? Одговара нам свети Јефрем Сирин, велики чувар тајне Божије благодати: Онај Ко је недоступан свакоме уму улази у срце и обитава у њему, Скривени од огњезрачних налази се у срцу. Земља узноси стопе Његове, а чисто срце Га носи у себи, и додаћемо, созерцава Га без очију по речи Христовој: блажени чисти срцем, јер ће они Бога видети. Слично читамо и код Јована Лествичника: Огањ духовни, ушавши у срце

васкрсава молитву: после васкрсења и вазнесења њеног на небо огањ небески силази у клијет душе.

А ево речи Макарија Великог: Срце управља свим органима и кад благодат обузме цело срце оно господари свим помислима и удовима, јер су тамо ум и све помисли душевне.... Јер тамо треба да гледамо бисмо видели да ли је написана благодат закона духа.

Где тамо? У главни орган, где се налази престо благодати и где су ум и све помисли душевне, тј. у срце.

Нећемо нагомилавати слична сведочанства људи који су живели највишим духовним животом. Много их се може наћи у “Добротољубљу”. Сви они на основу сопственог искуства говоре о томе да у ако код човека постоји добро и благодатно душевно устројство он у срцу осећа тиху радост, дубоки мир и топлину који увек расту уз непрестану и ватрену молитву и после учињених добрих дела. И обрнуто, деловање духа сатане и његових слугу на срце рађа у њему узнемиреност и бригу, некакву ужареност и хладноћу и несвестан немир. Подвижници саветују да човек управо по овим осећањима срца оцењује своје духовно стање и разликује Духа светлости од духа таме.

Међутим, способност срца да општи с Богом не ограничава се само овим мање-више нејасним осећањима. Без обзира на то како то сумњиво може да изгледа људима који не верују у Бога ми тврдимо да се срцем неке сугестије доживљавају директно као речи Божије. То није случај само са светим људима. И ја сам, као и многи други више пута ово осетио с огромном снагом и дубоким душевним узбуђењем. Читајући или слушајући речи Светог Писма одједном бих се толико потресао и осетио да су ове речи Божије упућене директно мени. Оне су ми звучале као гром, као муња су продирале кроз мој мозак и срце. Поједине фразе као да су се потпуно неочекивано откидале за мене из контекста Светог Писма и бивале обасјане јарком заслепљујућом светлошћу и неизбрисиво остајале урезане у моју свест. Њихова моћ је понекад била колосална, потресна и неупоредива ни са каквом снагом било којих психичких утицаја.

Након што сам због неких разлога, који делимично нису зависили од мене на неколико година био напустио своје архијерејско служење, једном сам за време бденија, кад је требало да почне читање Јеванђеља неочекивано осетио узбуђење и као у магли сам предосетио да ће се сад десити нешто страшно. Зачуле су се речи које сам често мирно читао: „Симоне Јонин! љубиш ли Ме већма него ови?.. Паси јагањце Моје.“ Овај Божји прекор, позив да се вратим остављеном служењу одједном ме је потресао тако јако да сам до краја бденија дрхтао целим телом, а затим целе ноћи нисам ока склопио и читавих месец и по дана после тога при сваком сећању на овај необичан догађај тресао сам се од јецаја и суза.

Нека не мисле скептици да сам се припремао за овај доживљај тужним успоменама о остављеном свештеничком служењу и прекорима савести. Напротив, тада сам био усредсређен на своју болест и предстојећу операцију, био сам у нормалном душевном стању, врло далеко од сваке егзалтације.

Свети пророци су могли и непосредно да чују речи Божије и да их примају срцем. Потом рече ми: сине човјечји, све ријечи Моје што ћу ти говорити примај у срце своје и слушај ушима својим (Јез. 3, 10).

Срце моје говори пред Тобом што си рекао: “Тражите лице Моје”; тражим лице Твоје, Господе (Пс. 27, 8).

Пророк Јеремија приповеда о свом призивању као о директном разговору с Богом.

Пророк Језекиљ описавши своје необично виђење славе Божије наставља: И кад видјех, падох на лице своје, и чух глас Некога Који говораше. И рече ми: сине човјечји, устани на ноге да говорим с тобом. И уђе у ме дух кад ми проговори, и постави ме на ноге, и слушах Онога Који ми говораше (Јез. 2, 1-2).

Сви пророци говоре у име Божије: “И рече ми Господ, Тако говори Господ, И би ми реч Господња”.

Они су добили откровење од Бога на јави и у сну преко виђења (Језекиљ 40-48); сан Данила 7, његова виђења 8-10; виђења Амоса 8-9; виђења Захаријина 1-6).

Ево шта говоре свети оци о овим различитим начинима добијања откровења од Бога.

“Ако неко мисли да су пророчанска виђења, слике и откровења били плод мајте и да су се дешавали природним путем нека такав зна да луга далеко од правог циља и истине, јер пророка и свештенотајника има код нас и сада и они нису природним путем видели и уобразици да су видели нешто божанствено него је то натприродно било утиснуто у њихов ум и представљено неизрецивом силом и благодаћу Светог Духа, као што каже Василије Велики: Неком неизрецивом силом пророци су добијали визију у уму који је код њих усредсређен и чист, и реч Божија као да се оглашавала у њима. И још су пророци видели визије дејством Духа Који је утискивао слике у њихов моћни ум. И Григорије Богослов: Он (тј. Дух Свети) је дејствовао прво у анђеоским и небеским силама, затим у оцима и пророцима, од којих су једни видели Бога и спознавали, други су предвиђали будућност када је њихов моћни ум од Духа добијао слике преко којих су они саприсуствовали будућности као садашњости.” (монаси Калист и Игњатије).

У овом изводу из дела Калиста и Игњатија не говори се о томе да пророци Божији примају откровења срцем већ умом, али у даљем тексту ћемо указати на то да Свето Писмо приписује срцу функције за које се у психолошкој науци сматра да припадају разуму и управо срце се назива органом највише спознаје.

Свето Писмо не говори само о способности срца да прима утицаје Духа Божијег него каже да је оно орган који Бог усавршава и исправља као центар нашег духовног живота и богопознања.

Ево низа текстова који сведоче о овоме још јасније.

И даћу им једно срце и нов дух метнућу у њих, и извадићу из тијела њихова камено срце и даћу им срце месно (Јез. 11, 19).

Зато се уселио страх Твој у срце наше да бисмо призивали име Твоје; и ми ћемо Те прослављати у сеоби нашој: јер смо одбацили од срца нашег сваку неправду отаца наших који згрешише пред Тобом (Вар. 3, 7).

Они доказују да је оно написано у срцима њиховијем што се чини по закону (Рим. 2, 15).

Одбаците од себе сва безакоња која чинисте, и начините себи ново срце и нов дух (Јез. 18, 31).

Даде вам духа премудрости и откривења да Га познате, и бистре очи срца вашег да бисте могли видјети које је над Његова звања (Ефес. 1, 17-18).

Учини да одебља срце томе народу и уши да им отежају, и очи им затвори, да не виде очима својим и ушима својим да не чују и срцем својим да не разумију и не обрате се и не исцијеле (Ис. 6, 10).

Посла Бог, Духа Сина Својега у срца ваша (Гал. 4, 6).

Да се Христос усели вјером у срца ваша (Еф. 3, 17).

И мир Божиј, који превазилази сваки ум, да сачува срца ваша и мисли ваше у Господу Исусу (Флб. 4, 7).

И даћу им страх Свој у срце (Јер. 32, 40).

Даћу законе Своје у срца њихова (Јевр. 10, 16).

Љубав Божија се изли у срца наша (Рим. 5, 5).

Бог...засвијетли у срцима нашим (2 Кор. 4, 6).

У причи о сејачу Сам Господ говори да се семе Речи Божије сеје у људско срце које га чува ако је чисто или које из њега краде ђаво уколико оно не уме и није достојно да га чува.

Срце остварује највише функције људског духа: веру у Бога и љубав према Њему. Јер се срцем вјерује за правду, а устима се признаје за спасеније (Рим. 10, 9).

Љуби Господа Бога својега свијем срцем својим (Мт. 22, 37).

Љубите ли Господа Бога својега из свега срца својега (5 Мојс. 13, 3).

Љуби Господа Бога својега из свега срца својега (2 Мојс. 6, 5).

Господа Бога светите у срцима својим (1 Петр. 3, 15).

Срцем се молимо и један од узвишених облика молитве је неми вапај ка Богу. Тако се молила Ана, мајка пророка Самуила, да јој Бог подари овог великог сина. На гори Синају Бог је рече Мојсију: Што вичеш ка Мени, а он се молио без речи, не мичући уснама.

Виче срце њихово ка Господу, говори пророк Јеремија (Плач. 2, 18).

Ово је лепо изразио Ландрије у својој књизи “Молитва”: Једном анђео рече једној пламеној души: “Шта ти то у ствари радиш? Љуљаш дворац небески, и тамо се не чује ништа осим тојих крикова.” А ова душа није изговорила ни речи, само се њено срце таласало и ови невидљиви покрети били су довољни да заљуљају висине небеске.”

Срце је ризница добра и зла, као што нам је рекао Господ Исус Христос: Породи аспидини! како можете добро говорити кад сте зли? Јер уста говоре од сувишка срца. Добар човјек из добре клијети износи добро; а зао човјек из зле клијети износи зло (Мт. 12, 34-35).

И још: А што излази из уста од срца излази, и оно погани човјека. Јер од срца излазе зле мисли, убиства прељубе, курварства, крађе, лажна свједочанства, хуле на Бога (Мт. 15, 18-19).

У срцу је престо наше савести – анђела-чуvara. Јер ако нам зазире срце наше (1 Јн. 3, 20).

О овој изванредној способности срца пророк Јелисеј је говорио свом слуги Гиезију: Зар срце моје није ишло онамо кад се човјек врати с кола својих преда те (4. Царств. 5, 26). Тако и срце преданих мајки свуда прати њихову децу, али разуме се, не са таквом пророчком јасношћу као што је срце Јелисејево пратило Гиезија.

Срце није предодређено само да осећа Бога и да општи с Богом. Свето Писмо сведочи о томе да је оно такође орган жеља, извор воље, добрих и лоших намера.

Докле Господ не дође, Који ће изнијети на видјело... савјете срдачне (1 Кор. 4, 5).

Тече из срца мојега ријеч добра (Пс. 45, 1).

Жеља је мојега срца... за Израилља (Рим. 10, 1).

Труђаше се свијем срцем својим (2 Дневн. 31, 21).

...Отиде путем срца својега (Ис. 57, 17).

Ходи по мислима срца својега (Јер. 13, 10).

Докле не учини и изврши што је у срцу наумио (Јер. 23, 20).

...и учиниће ти што ти срце жели (Пс. 37, 4)
Срце кује зле мисли (Прич.Сол. 6, 18).
У безбожника је срце немилостиво (Прич.Сол. 12, 10).
Али је у народа овога срце упорно и непокорно (Јер. 5, 23).
...што му је срце жељело (Пс. 21, 2).
...ови људи тумарају срцем... (Пс. 95, 10)
У срцу им је зло (Пс. 28, 3)
Много има мисли у срцу човјечијем (Прич.Сол. 19, 21).

Из ових текстова се потпуно јасно види да управо жеље и стремљења срца у потпуности одређују људско понашање и избор животног пута. А као што ћемо даље видети осећања и жеље одређују и смер мишљења. Али срце не одређује само наше мишљење. Ма како то чудно изгледало свима онима који сматрају да је истинито учење психологије о разуму као органу мишљења и спознаје, управо срце по Светом Писму мисли, размишља и спознаје. Нека читалац не жури да затвори књигу дошавши до ове тврдње коју многи не прихватају. И философ Бергсон, којег заиста треба сматрати за једног од највећих мислилаца даје срцу веома истакнуто место у акту спознаје. Међутим, поново ћемо поћи од библијског текста:

Али вам не даде Господ (Бог) срца, да разумијете (5 Мојс. 29, 4)
Све (су) мисли срца њихова свагда само зле (1 Мојс. 29, 4).
Разасу поносити у мислима срца њихова (Лк. 1, 51).
Знајући помисли срца њиховијех (Лк. 9, 47).
...Да дознаш мисли срца својега (Дан. 2, 30).
И срце моје рећи ће разум (Пс. 49, 3).
Човјек спрема срце (Сол. 16, 1).
Ријеч Божија... суди мислима и помислима срдачнијем (Јевр. 4, 12).
Размислите у срцима својим (Пс. 4, 4)
Зашто мислите у срцима својијем? (Мт. 9, 4).
Шта мислите у срцима својијем? (Лк. 5, 22).
Помишљаху у срцима својима (Мк. 2, 6; Лк. 3, 15).
Дај дакле служи Својему срце разумно (3 Царств. 3, 9).
Кад дође мудрост у срце твоје (Сол. 2, 10)
Али он не разумије срцем (Ис. 42, 25).
Познајте дакле свијем срцем својим (Ис. Нав. 23, 14).
Срце пуно клапе (Пс. 73, 7).
Мудрост почива у срцу разумна човјека (Сол. 14, 33).
Лудост им је у срцу (Књ.Проп. 9, 3).
И срце неразумнијех разумјеће мудрост (Ис. 32, 4).

Срце глупога је као разбијени суд и неће задржати у себи никакво знање... Речи разумног човека ће тражити на скуповима и о његовим речима ће размишљати у срцу (Сир. 21, 17-20).

Он им (људима) даде разум, језик и очи и уши и срце за расуђивање (Сир. 17, 5).

Да се открију мисли многијех срца (Лк. 2, 35).

И зашто такве мисли улазе у срца вапа? (Лк. 24, 38).

Задржимо се на последњем тексту. Како ове мисли улазе у ваша срца? Одакле улазе? Уколико улазе у срце то значи да се не рађају у њему. Наравно, Свето Писмо не противречи несумњивим физиолошким чињеницама и не негира улогу мозга у процесу

мишљења и не само мишљења него и у свим психичким процесима. У горе наведеним речима монаха Калиста и Игнатија, светитеља Василија Великог и Григорија Богослова пророчанства и визије се објашњавају благодатним дејством Духа Светог на ум пророка, а мисаони процеси се одигравају у мозгу. Да, наравно, али мишљење се не ограничава делатношћу коре великог мозга и не завршава се у њој.

У мозгу су нам познати покретачки и сензорски центри, вазомоторни центри и центри за дисање и топлоту и други центри, али у њему нема центара за осећања. Никома нису познати центри радости и бола, гнева и страха, естетског и религиозног осећања. Иако сва чулна влакна свих органа чула и свих органа уопште иду у мозак и завршавају се у ћелијама његових сензорских центара она преносе само видне и чулне опажаје, и опажаје мириса и укуса, тактилне, термичке, локомоторне и многе друге. Али то су само осећаји. Међутим, ако човек не прави разлику између опажаја и осећања то значи да он пада у велику психолошку грешку.

Уколико бисмо могли, што је наравно незамисливо, да зауставимо муњевиту и веома сложену динамику психичких процеса и да анализирамо поједине елементе у статичком стању, осећаји би нам изгледали као импулси за настанак мисли, осећања, жеља и вољних покрета. А испоставило би се да су мисли извађене из мозга само незавршени сирови материјал који треба да се подвргне дубокој и коначној обради у срцу – седишту осећања и воље.

Није нам познато како се мисли које настају у мозгу преносе срцу, али за мисао као чисто психолошки акт, за разлику од осећаја као физиолошких актова, нису потребни анатомски путеви преношења. Ови путеви нису потребни ни за осећања која настају у срцу у зависности од ових или оних мисли и у знатној мери их формирају.

Међутим, поред тога што срце из мозга добија ове обрађене мисли и сензорске опажаје, оно и само има запањујућу веома важну способност да из духовног света прима егзогена осећања која нису нимало адекватна органима чула - опажаје највишег реда.

И ови опажаји се из срца предају разуму у мозак, и у огромној мери одређују, усмеравају и мењају све психичке процесе који се одигравају у уму и духу.

Обратимо се другим горе наведеним текстовима.

Да се открију мисли многијех срдаца.

Мудрост почива у срцу разумног човека.

Лудост им је у срцу.

Ако се може говорити о мислима срца, о томе да срце служи као центар и обитавалиште мудрости онда то значи да не само то да мисли које се рађају у мозгу добијају у њему осећајно и вољно уобличење и не само да оно прима егзогене духовне утицаје који се преносе у мозак, него ови опажаји у срцу рађају мисли, размишљања и као сензорски опажаји служе као импулси и материјал за мисаону делатност мозга. Дакле, срце је други орган опажаја, спознаје и мисли. У њему се из ове делатности рађа спознаја и у њему почива мудрост. Или, ако је срце лишено Божије благодати и не прима из трансцендентног света сугестије Духа истине и добра и ако је пријемчиво за прихватање духа зла, лажи и гордости, безумље се рађа и обитава у њему.

Интелектуалисти сматрају да је непобитна истина да ми стварност спознајемо разумом чији је, како они природно сматрају, анатомско-физиолошки орган велики мозак. Међутим, већ у 17. веку, на врхунцу картезијанског догматизма када је интелектуализам био свемогућ, генијални математичар и мислилац Блез Паскал је умео да увиди

ограниченост и немоћ разума и да предложи да се он замени способношћу спознаје која би се одликовала непосредношћу и прикладношћу за истраживање истине.

Оно што је Бергсон касније коначно назвао интуицијом Паскал је назвао осећањем оштроумља, оштроумним расуђивањем, осећајем, надахнућем, срцем, инстинктом. Све ове речи у његовим “Мислима” подједнако означавају непосредну спознају живе реалности која је у супротности с разумским знањем и рационалним излагањима. У својим најранијим делима Паскал је утврдио ову нову разлику између “геометријског разума” и оштроумности. Геометријски разум је управо оно што ми називамо рационалистичким или логичким начином мишљења; оштроумност је интуитивно мишљење.

Разум, каже Паскал, - делује споро и узимајући у обзир онолико принципа колико увек мора бити присутно да би се он стално замарао и расејавао немајући могућности да их истовремено задржи. Осећај делује другачије: он делује у једној секунди и увек је спреман на дејство.

Његов закључак је следећи: Треба се, дакле, поуздати у “осећај” иначе ће наша нада стално посртати.

Затим следи позната изрека: Срце има своје разлоге који су разуму непознати, и додаје Паскал: Срце, а не разум осећа Бога.

Представа о спознаји и читавој многостраности нашег духовног живота коју нам даје Свето Писмо потпуно је неспојива с интелектуализмом, философском доктрином која тврди да се сва стварност може спознати и да је она доступна само разумским спознајним моћима.

Интелектуализам у слободној спекулативној спознаји види савршену човекову делатност и чак једину делатност која га је достојна. Али још је много важније то што он признаје реалност предмета само у оној мери у којој разум може да их прихвати.

Са чим може да се упореди претенциозност ове горде доктрине која негира реалност свега онога што не може да се смести у наш јадни и веома ограничени разум? Све оно што срце тако јасно и непобитно прима из трансцедентног света, све оно што се спознаје паскаловским осећајем “оштроумности” интелектуалисти игноришу. А још је древни философ Епикур рекао да су сви објекти које опажамо истинити и реални, јер је једно исто рећи да је ствар истинита и да она постоји. Зашто су онда највиши опажаји срца неистинити?

Сматра се да је само велики мозак орган разума и воље, а да је кичмена мождина само систем путева за спровођење и орган рефлекторне и трофичне делатности. Међутим, ако се обезглављеној жаби надражи кожа она обавља разне смислене радње које су усмерене на отклањање надражаја, а уколико се ови надражаји наставе она почиње да бежи и крије се исто као да није обезглављена. У ратовима између мрава који немају велики мозак очигледно се испољава намера, а то значи и разумност, која се ни по чему не разликује од људске. Потпуно је јасно да као орган воље не служи само велики мозак него и ганглије код инсеката и кичмена мождина и симпатички нервни систем код кичмењака.

У омањем богословском трактату није могуће макар мало јасније изложити барем основне идеје дивне и дубоко животне философије Анри Бергсона. Рећи ћу само да је он прокрчио потпуно нов пут ка спознаји живота и с огромном дубином мисли разоткрио потпуну неспособност философије интелектуализма да то учини.

Није само Паскал био велики претходник Бергсона на овом револуционарном путу философије. Бергсоновској методи спознаје блиска је метода интроспекције Мен де Бирана – проучавање стварности у људској свести. Он сматра да се стварност не може

ухватити другачије осим у живом себи. Ни најпрецизнија посматрања, ни рационална размишљања нису у стању ово да постигну.

Шопенхауер је први доказао да концепције које је измислио разум који ради на празно и у празнини не могу бити ништа друго до празне химере које су добре само да задовоље професоре философије, да разум поседује само форме и да је он празна способност. Он разуму супротставља интуицију.

Бергсон износи запањујућа и потпуно нова расуђивања о мозгу – кумиру интелектуалиста. Он сматра да је разлика између кичмене мождине, која рефлексивно рагује на импулсе које добија, и великог мозга само у сложености, а не у карактеру функције. У великом мозгу се само региструје опажај, који је примљен споља, и бира се одговарајући начин повратне реакције.

Мозак, каже Бергсон, - није ништа друго до нешто као аутоматска телефонска централа. Његова улога се своди на давање поруке или на њено објашњавање. Он ништа не додаје ономе што добија. Сви органи чула шаљу у њега своја влакна, у њему се налази моторни систем и он представља нарочит центар у којем периферни надражаји ступају у интеракцију с неким моторним механизмом.

Већ самом својом грађом мозак доказује да је његова функција претварање туђег надражаја у добро изабрану реакцију. Аферентна нервна влакна која преносе осећајне надражаје завршавају се у ћелијама сензорне зоне коре великог мозга, а оне се преко других влакана спајају са ћелијама моторне зоне којима се надражаји преносе. При безбројном мноштву оваквих спојева мозак има могућност да безброј пута измени облик реакције која одговара на спољашње надражаје и делује као нека врста комутатора.

Нервни систем, а нарочито мозак није апарат за чисто стварање представа и спознају него само инструмент који је предвиђен за деловање.

Мозак није орган мисли, осећања и спознаје него је он оно што држи свест, осећања, мисли прикованима за стварни живот, приморава их да послушну стварне потребе и чини их способнима за корисно деловање. Мозак је у ствари орган за скретање пажње на живот и прилагођавање стварности. (Душа и тело. Ти и живот. 20.12.1921.)

Ма како зачуђујуће биле ове шокантне мисли великог метафизичара се готово у потпуности подударују с новим учењем о највишој нервној делатности које је створио наш генијални физиолог Иван Петровић Павлов. Чак и више од тога: имамо права да кажемо да је нешто мало пре Павлова Анри Бергсон чистим философским размишљањима наговестио суштину физиолошког учења Павлова, које је створено експерименталним путем методом проучавања условних рефлекса великог мозга.

Да бих образложио ову тврдњу морам да наведем неколико извода из Павловљеве књиге “Двадесетогодишње искуство проучавања највише нервне делатности код животиња”, али претходно треба да објасним шта су то условни рефлекси и шта Павлов подразумева под анализаторима.

Свака животиња има мноштво урођених сталних рефлекса које Павлов назива безусловнима. Тако се, на пример, животиња одмах баца на храну, трза ногу при надражају, пуж се увлачи у кућицу уколико га додирнемо, новорођенче прави покрет сисања када дође у додир с мајчиним грудима. Међутим, осим ових безусловних рефлекса код највиших животиња – код паса на којима је Павлов вршио експерименте, нови рефлекси које он назива условнима (они се такође могу назвати привремени или стечени) могу да се створе и вештачки. Тако, на пример, ако пас нешто пре добијања хране у току низа експеримената добија исти условни надражај у виду звука одређене висине,

светлосног сигнала или додира коже овај условни наддражај ће убрзо почети да делује исто као и изглед и мирис меса (безусловни наддражај): при условном сигналу код пса одмах почиње излучивање пљувачке и узбуђење кад пас види храну. Условни сигнал је довео до стварања новог привременог условног рефлекса.

Како настају ови рефлекси? Кад се условним сигналом надраже ћелије мрежњаче (видна опна ока), које примају светлосни наддражај, ћелије Кортијевог органа које примају звучне наддражаје, фатерова зрнца и завршеци апарата осећајних нерава коже, који примају додир и болне опажаје – сви ови опажаји се влакнима осећајних нерава преносе у област коре великог мозга чије су нервне ћелије предвиђене за опажање само ових наддражаја (центар очног нерва се налази у потиљачном делу мозга, звука у слепоочницама итд.). Пошто су примиле наддражај нервне ћелије коре га анализирају и у складу с резултатима анализе преносе импулс у центре великог мозга и кичмене мождине који се налазе испод њих ради извршења одговарајућег дејства (ефекта): моторног, секреторног, покретања крвних судова итд. Ови извршни центри који се налазе испод њих називају се ефекторни. Анализаторима Павлов назива цео систем који се састоји од специфичних ћелија органа чула које почињу од нервних влакана осећајног нерва, преко њиховог наставка - беле масе мозга и завршетака – нервних ћелија сензорне области коре полулопте. Таквих анализатора у мозгу има безброј. Међу њима осим оних који крећу из наших пет органа чула има много других који преносе наддражај од свих органа нашег тела и сигнализирају кори полулопти о свему што се дешава у телу. Мозак тако добија грандиозан задатак да анализира све ове наддражаје и да одговара на њих реакцијама ефекторних центара.

Сада ће следећи изводи из Павловљеве књиге бити јасни:

С тачке гледишта условних рефлекса велике полулопте изгледају као комплекс анализатора који имају задатак да разлажу сложеност спољашњег и унутрашњег света на појединачне елементе и моменте и да све то касније повежу са разноврсном делатношћу организма.

Остајући на тлу непобитних чињеница можемо рећи да велике полулопте представљају скуп анализатора који разлажу сложеност спољашњег и унутрашњег света на појединачне елементе и моменте и затим повезују појаве које су на овај начин анализирани с овом или оном делатношћу организма.

Велике полулопте представљају орган животињског организма који је специјализован да стално обавља све савршеније уравнотежавање организма са спољашњом средином – орган за усклађено и непосредно реаговање на најразличитије комбинације и на колебања појава из спољашњег света и у извесној мери специјалан орган за непрекидан даљи развој животињског организма.

Моторна област полулопти је рецепторна област или главна сфера итд. и моторни ефекат при наддражају коре је у суштини рефлексне природе. На овај начин се успоставља јединство целе коре полулопти. Тако је кора само рецепторни апарат који разноврсно анализира и синтетизује наддражаје који се примају, а који само преко спојних влакана стижу до ефекторних апарата.

У предњим деловима нема никаквих механизма којима би полулопте биле подређене. О било каквим заједничким механизмима који се налазе у предњим деловима не може бити ни речи. Тамо очигледно нема никаквих нарочито важних инструмената који би регулисали најсавршенију нервну делатност.

И Павлов, као и Бергсон сматра да је разлика између великог мозга и кичмене мождине само у сложености, а не у карактеру функције. Он и његова школа сматрају да је

могуће дешифровање резултата највише нервне делатности пса који су добијени у експериментима на условним рефлексима применити и на физиологију људског мозга.

Ако се код пса могу добити само секундарни условни рефлекси од примарних већ код мајмуна је њихов број већи, а код човека је несумњиво могуће веома велико нарастање једних стечених рефлекса на друге који су им претходили и ове нове мозговне везе које трају и постају све сложеније у току људског живота омогућују усавршавање умне делатности и ширење спознаје. Међутим, ова изузетно сложена делатност мозга је још увек само рефлекс великог мозга и ова нова физиологија мозга по нашем мишљењу треба да замени психолошко учење о асоцијацијама.

Међутим, зар то није исто оно што је Бергсон говорио: Мозак је нешто као аутоматска телефонска централа: његова улога се своди на давање поруке или на њено објашњење. Он ништа не може да дода ономе што је добио.

Огроман значај имају истраживања Павлова и његових сарадника о физиолошком значају чеоних делова полулопти мозга. Ови делови су до сада сматрани за најважнији део великог мозга, центре највише психичке делатности, за орган који углавном служи за размишљање, па чак и центар душе. Међутим, Павлов у њима није нашао никакве инструменте од посебне важности, који би регулисали најсавршенију нервну делатност и кора ових предњих делова великих полулопти као и сва остала кора представља сензорну област. Читава кора полулопти, овај најсавршенији део мозга састоји се само од безбројног мноштва анализатора. И ако се у кори није нашло место за неки центар осећања тим мање се он може тражити у сивим чворовима стабла мозга који као што је делимично познато имају чисто физиолошке функције. Кора мозга не анализира осећања него осећаје.

А ако се мозак не може сматрати органом осећања то у огромној мери потврђује учење Светог Писма о срцу као органу осећања уопште, а нарочито најузвишенијих осећања. Ова Павловљева истраживања су у складу са посматрањима хирурга великог броја рањеника с апсцесима чеоних делова мозга. Они по правилу нису праћени ни најмање приметним променама психе или поремећајем мисаоних функција. Из своје сопствене праксе навешћу само два упечатљива примера.

Код младог рањеника открио сам огроман апсес (око 50 см³ гноја), који је несумњиво уништио цео леви чеони део, а после ове операције нисам приметио апсолутно никакве психичке поремећаје.

Исто то могу да кажем и за другог болесника који је оперисан због огромне цисте можданих опни. Кад сам направио велики отвор на лобањи са запрепашћењем сам видео да је цела њена десна половина празна, а цела лева полулопта је била згњечена тако да се готово није могла препознати.

Ако се, дакле, мозак не може сматрати за орган осећања и искључиви орган највише спознаје то у огромној мери потврђује учење Светог Писма о срцу као органу осећања уопште, а нарочито најузвишенијих осећања.

Глава трећа

МОЗАК И ДУХ. ДУХ У ПРИРОДИ

А ипак смо и даље убеђени да разум припада мозгу и усклађеност мозга и разума нам изгледа толико очигледно да ова два појма не можемо да замислимо један без другог.

И отуда, услед нетачног уопштавања долазимо дао закључка да су тело и дух узајамно потчињени. То је због тога што смо навикли да мешамо појмове разум и дух. Разум, наравно, није дух него само изражавање, испољавање духа. Разум се према духу односи као део према целини. Дух је много општији од разума, али ми због своје сталне интелектуалистичке концепције у разуму видимо сав дух (Френк Гранман).

Дух превазилази границе мозга са свих страна. Делатност мозга се ограничава претварањем у кретање малог дела онога што се дешава у свести (Бергсон “Стваралачка еволуција”).

Шта знамо о духу? Прилично много тога из Светог Писма и не тако мало из појава духа у природи и човеку.

1. Преподобни Сергије је ручао с манастирском братијом. Одједном је устао од стола, поклатио се на запад и рекао: “Радуј се и ти, пастиру Христовог стада, и нека је благослов Господњи с тобом.”

Браћа га зачуђено упиташе: “Коме то говориш, свети оче?” Преподобни одговори: “Сад се недалеко од нашег манастира на удаљености од осам врта зауставио епископ Пермски Стефан на путу за Москву. Поклатио се Светој Тројици и рекао: “Мир теби, духовни брате.” Па сам му одговорио. Нека браћа пожуре на оно место и стигосе светитеља Стефана. Он им потврди речи преподобног Сергија.

2. Инжењер К.Перл, осведочени материјалиста, растао се од свог друга К., који је отишао за Москву, и живео је у Ташекенту с другим инжењером. Једном га у три сата ноћу пробуди гласан узвик: “Карло Ивановичу!” Карл Иванович упали свећу, пробуди свог цимера, они заједно прегледаше цео стан, али никога не нађосе. С крајњом запрепашћеношћу он записа датум овог чудног догађаја, а кроз недељу дана му јавише за самоубиство његовог друга К. оне ноћи и онога часа када је зачуо тајанствени глас. Предсмртни глас самоубице препун туге и љубави прешао је раздаљину од 3.300 км и примио га је мозак К.И.Перла који је спавао.

3. Госпођа Грин је седећи на веранди после ручка у једном граду у Енглеској у потпуно будном стању одједном угледала следећу слику: обали великог језера се приближавају кочије којима се возе две девојке. На стрмој обали језера на кочијама се изненада ломи точак и оне падају у језеро заједно с коњима и путницима. Оне тону, а у том тренутку госпођа Грин чује позив пун очајања, своје име. Кроз месец дана добија писмо од свог брата који описује погибију своје кћерке и њене другарице тачно онако како је она видела.

Овај последњи пример преузео сам из изузетно занимљиве књиге академика Шарла Ришеа (Charles Richet, “Traite de metapsychique”), великог физиолога и физичара, једног од најистакнутијих посленика у области метапсихологије, нове науке која је настала крајем прошлог века и којом се данас баве познати научници из разних земаља.

Циљ метапсихолошког проучавања је истраживање свим расположивим научним средствима несхватљивих и тајанствених психичких појава, које званична психологија одбацује као сујеверје и празне приче.

Али с предрасудама може да их одбацује само неко ко није упознат с њима и ко их није проучавао с тако дубоком научном објективношћу као Ш.Рише, Оливер Лоц и други велики научници који су већ створили велику литературу из области метапсихологије.

У Ришеовој књизи има много сличних случајева – све један занимљивији од другог. Он их разматра с изузетном научном строгошћу и долази до следећег закључка: У васиони постоје вибрације (силе) које надражују наша чула и условљавају поуздану спознају

стварности, коју наша нормална чула не могу да дају. Ове силе су нове и чудне, оне ће направити револуцију у психологији, промениће је из основа.

Доктор наука Котик који је написао изузетно важну књигу о несумњиво потврђеним случајевима преношења мисли (“Еманација психофизичке енергије”, Висбаден, 1908.) ове случајеве објашњава на следећи начин: “Мисао је енергија која зрачи. Она има физичка и психичка својства и може да се назове психофизичка енергија. Ова енергија која се родила у мозгу шири се до удова тела. Она се тешко преноси кроз ваздух, шири се преко металних проводника. Изгледа да није карактеристична само за људску мисао: могуће је да све ствари емитују неку вибрирајућу енергију, јер сензитивни субјекти не само да примају оно о чему размишља експериментатор, већ сазнају и оне ствари о којима он не мисли.

Шта даје за право др Котику да сматра да је невидљиво зрачење енергије коју мозак емитује кад размишља не само психичко него и психофизичко? Само чињеница да се мисли нешто боље читају када се експериментатор споји са сензитивним субјектом помоћу металне жице. Али огроман низ других случајева које Рише наводи сведочи о томе да се непозната енергија преноси и без икаквог контакта и неки само због наше уврежене навике да несхватљиво и непознато објашњавамо схватљивим и разумљивим сматрају да су ово неке материјалне вибрације које се заснивају на некаквим молекуларним (али такође непознатим) вибрацијама мождане масе. Људи који се задовољавају примитивним објашњењима потпуно су мирни ако им се каже да из мозга излазе некакве електричне вибрације. А зашто, међутим, не признати заједно са Ришеом да у основи телепатских појава преношења мисли и осећања на даљину леже потпуно необјашњиве чак, како он каже, чудне силе? А сваког ко прочита његову велику књигу несумњиво обузме страх.

Мислим да засад имамо права да донесемо само један, али изузетно важан закључак: осим обичних надражаја, адекватних нашим органима чула, наш мозак и срце могу да примају много важније надражаје, који излазе из мозга и срца других људи, животиња и читаве природе која нас окружује, и што је најважније од свега, из нама непознатог трансценденталног света.

Чиме се, ако не силама трансценденталног реда могу објаснити случајеви које Рише наводи?

1. М.Хилоан је потврдио истинитост чудног догађаја који се десио М.М.Гридију, директору “Дејли Телеграфа”. Кад једне недеље стајао у цркви Св.Јована одједном је осетио дејство огромне силе... То је био као неки глас који му је говорио: “Врати се у своју редакцију.” Наредба је била толико заповедничка да је М.М.Гриди као луд почео да трчи кроз цркву и улицама и утрчао је у редакцију на запрепашћење својих сарадника. Керозинска лампа је буктала на столу у великом пламену, а цела соба је била препуна колотова дима.

2. Мадам Томели у Сан-Мартину је једне вечери покушавајући да заспи изненада видела како су њеног сина прегазиле кочије и он умире. Ноћу, за време олује, она трчи путем Коста де Борге и налази свог сина у јарузи крај пута.

3. Знаменити Вилијем Џејмс наводи овакав случај. Девојка Берта је нестала 31. октобра 1898. године у Енфилду. Више од 100 људи је било послато да претражи шуму и обале језера. Знало се да се упутила ка мосту, али је више нико није видео. Ронилац ју је тражио у језеру, али је није нашао. Ноћу, између 2. и 3. јануара једна жена која се налазила на 8 км од Енфилда види у сну Бертино тело на одређеном месту. Ујутру је отишла до моста и показала рониоцу тачно место на којем је он требало да нађе Бертино тело које је

лежало главом надоле и тако је било сакривено је он видео само каљачу на једној нози. Ронилац је по овим упутствима нашао леш на дубини од 6 м међу чворноватим дрвећем у води.

“Био сам шокиран,” рече ронилац, “не бојим се лешева у води, али ме је обузео страх пред женом која је стајала на мосту. Како је она дошла с удаљености од 8 км да покаже где је тело? Оно је лежало у дубокој рупи наглавачке. У води је било тако мрачно да ништа нисам видео.”

Последња два примера спадају у област видовитости коју Рише назива новим термином – криптостезија. Овај назив потпуно одговара следећим необичним случајевима.

1. У затвору Блу на својој кравати се обесио затвореник. Др Дуфали је исекао парче ове кравате, замотао га у много слојева папира и дао сомнамбулу (аматеру - не професионалцу) Марији. Она је рекла да је у тај папир замотано нешто што је убило човека, канап... не, кравата; то се обесио затвореник који је убио човека. Рекла је да је човек убијен секиром и показала је место где је бачена секира. И стварно, на месту које је Марија показала нађена је секира.

2. Шарл Рише је срео своју познаницу, девојку по имену Стела, 2. децембра и рекао јој: “Идем да држим предавање о змијском отрову.” Стела, која је и раније испољавала изненађујућу видовитост одмах рече: “Ноћас сам сањала змије, или пре ће бити јегуље.” Тада сам је не говорећи јој због чега, замолио да ми исприча сан. Ево тачно њених речи: “То су вероватно биле две јегуље, а не змије, јер сам видела да имају бео стомак и лепљиву кожу. И рекох себи: уопште не волим ове животиње, али ми је непријатно што их муче.”

Овај сан је са запањујућом прецизношћу одговарао ономе што сам радио дан уочи тога, 1. децембра. Тог дана сам вршио експерименте на јегуљама. Желећи да узем њихову крв ставио сам две јегуље на сто. У сећању су ми остали њихов бели трбух и лепљива кожа. Биле су фиксиране на столу да бих им узео срце. Нема сумње да о томе нисам говорио Стели, коју одавно нисам видео и која није имала никакве везе с људима који су долазили у моју лабораторију.

Разматрајући мноштво случајева сличних овима Рише долази до закључка да сви људи, чак и они који су наизглед најмање сензитивни, имају друге способности спознаје осим обичних. Међутим, код неосетљивих људи ове спознавачке способности су крајње слабе, готово не приметне.

На тајанствени начин мисао једног човека се преноси мислима других људи. Нисмо изоловани, ми смо у непознатој вези са свим људима. И несумњиво има истине у ономе што се назива “дух масе”. Моћна струја симпатије или гнева, негодовања или ентузијазма изазива на скупу окупљеном у позоришту, на тргу, или у парламенту готово једнодушно јединство. То је струја која руши све бране. Зар се ове емоција масе не могу упоредити с преношењем мисли у експерименту? (Рише).

Самопожртвовани занос једног јунака може да понесе целу војску. Ова моћна струја духа храбрости и јунаштва која се излива из једног ватреног срца може да запали стотине других срца која је примају као што антена прима радио таласе. Како другачије ако не моћном духовном енергијом треба назвати ову свепобеђујућу силу, која је у средњем веку изазивала читаве психичке епидемије због којих су стотине хиљада људи сулудо и незадрживо одлазиле у крсташке походе!

Зар није јасно да се поток зле енергије, злог духа излива у наше срце и мозак када видимо лице нашег непријатеља изобличено мржњом, његове очи које севају и зар се наше срце не стеже од страха?

Као тиха и слатка струја излива се мајчинска љубав на дете које се приљубило уз њене груди, страшно осећање супруга – на ватрено вољену жену. Тихом и радосном светлошћу озарује се душа човека, који увек чини дела љубави и милосрђа, кад је се дотакне благодат Божија.

Шта је то ако не духовна енергија љубави?

И послије ћу излити Дух Свој на свако тијело (Јоил. 2, 28).

Бог је дух. Бог је љубав и изливање Духа Његовог јесте изливање љубави на све што живи. Љубав ствара. Свестваралачком и свеобухватном бесконачном струјом духовне енергије Божанствене љубави створена је васиона. Она је створена ни из чега, у том смислу ни из чега што није било надсветске... (можда “материја” – пропуштено је у оригиналу – прим. ред.).

Вечне материје нема, као што уопште нема материје, постоји само енергија у различитим облицима и њена кондензација се и појављује у облику материје.

Материја представља сталну форму унутаратомске енергије, а топлота, светлост и електрицитет представљају сталне форме исте ове енергије. Процес распада атома, тј. разлагање материје своди се на трансформисање унутаратомске енергије из стања сталне равнотеже у непостојано стање, које се назива електрицитет, светлост, топлота и т.сл. материја се, дакле, постепено претвара у енергију.

У првој глави смо говорили о томе да се приликом атомског распада ослобађају све тананији облици енергије који су све ближи нечем нематеријалном.

Шта нас спречава да начинимо и последњи корак и да признамо постојање потпуно нематеријалне, духовне енергије и да сматрамо да је то примарни облик, родоначелник и извор свих облика физичке енергије?

Само априорно негирање Духа и духовног света, упорно и несхватљиво одрицање, јер нас огроман број чињеница императивно приморава да имамо у виду и да признамо да поред материјалне природе постоји безграничан и много важнији духовни свет.

Нетрулежни Дух Твој пребива у свему (Прем. 12, 1).

Не испуњам ли Ја небо и земљу? говори Господ. (Јер. 23, 24).

Кад би на њ окренуо срце Своје, узео би к себи дух њен (земље, целе васионе) и дихање њено; изгнуло би свако тијело, и човјек би се повратио у прах (Јов. 34, 14-15).

Одвратиш лице Своје, жалосте се, узмеш им дух, гину и прах свој повраћају се. Пошљеш дух Свој, постају, и понављаш лице земљи (Пс. 104, 29-30).

Дух је оно што оживљава (Јн. 6, 63).

Којему је у руци душа свега живог (Јов. 12, 10).

И звезде засјаше на стражама својим и зарадоваше се. Он их позва и оне рекоше: “ево нас”, и засјаше радошћу пред Творцем својим (Вар. 3, 34-35).

Хумови се опасују радошћу; ливаде се осипају стадима, и поља се зоадијевају пшеницом; веселе се и пјевају (Пс. 65, 13-14).

И многи су псалми и песма Ананије, Азарије и Мисаила пуни духа хилозоизма.

У свим овим текстовима Светог Писма потпуно је јасна мисао о свеопштем остваривању и оживотворењу Духом Божјим. Не може се говорити о “мртвој природи”. Нема чврстих граница између неорганске и органске материје. Таква је тачка гледишта савремене науке.

О овоме јасно сведочи и философија Фихтеа, Лао-Цеа и велика дубокомисленост Лајбница. Ево речи овог последњег, које се подударају с текстовима Светог Писма: Постојала би бела мрља на стварању ако би материјална природа била супротстављена духу. Онај ко негира да животиње имају душу, а друга тела представу и живот уопште, не признаје Божанствену моћ, јер уводи нешто што није складу с Богом и са природом - управо апсолутно одсуство сила, такорећи метафизичку празнину која је бесмислена исто као празан простор или физичка празнина.

Вечно путују у небеском простору безбројне звезде и планете, не успоравајући своје кретање. Само силом овог кретања и силом инерције у светском простору се крећу незамисливо тешка тела као што је топовско ђуле које је велико 40 инча.

Језде милијарде звезда, планета, атериода, метеора и комета. Кретањем ветрова, воденим струјама, померањем ледника који клизе, температурним колебањима и запљускивањима таласа мења се лице земље. Моћним кретањима подземних вулканских сила стварају се нови планински врхови и провалије у земљи.

У вртлозима вишевековних кретања нестају и поново се рађају безбројни звездани светови и одиграва се велики процес еволуције, најузвишенији покрет у васиони. Готово брзином светлости бесконачно се крећу атоми и електрони, X-зраци, јони и сви производи дисоцијације материје која стално траје. Сталним кретањем молекула у ћелијама органа одржава се живот организама. Молекуларна кретања у нервним ћелијама прате људску мисао. Нема мировања ни у смрти, која није ништа друго до смена одређених тренутних стања равнотеже која је такође кратког века.

Ако је толико очигледно да је кретање суштина и основни закон материјалне природе, готово је немогуће да овај свеопшти светски закон не влада и у животу духа.

Закон кретања је основни закон у природи и он брише границу између живог и неживог. Кретање је суштина материје. И ако се сматра да у живим организмима дух живота и енергија духа врше и одређују кретање које лежи у основи њихових психичких појава онда треба признати да је кретање у неорганској природи производ истог овог духа.

Духовна енергија која се излива од Духа Божијег, енергија љубави, покреће целу природу и све оживљава. Она је извор живота и нема ничег мртвог. Кретање у неорганској као и у живој природи јесте испољавање живота макар у минималном, нама непознатом облику. Генетска веза између неорганске и органске природе ово потврђује, јер из земље потиче живот биљака, а од њих се храни цео животињски свет.

Од истих хемијских елемената по истим физичким законима саграђене су и неорганска и органска природа. Један велики свеопшти закон развоја управља целим створеним светом и не може бити застоја у развоју, не може бити оштре границе између њега и неорганске природе. Духовном енергијом је прожета сва неорганска природа, сав створени свет, али само у највишим облицима развоја ова енергија достиже значај слободног и самосвесног духа.

Свему живом је својствена осетљивост. Међутим, методе прецизних истраживања показују да материја не само да је крајње покретна (жива у термометру се подиже на додир руке) већ она поседује неку несвесну осетљивост која превазилази свесну осетљивост живих бића.

Болометар чији се главни део састоји од платинске жице је толико осетљив да реагује на дејство врло слабог светлосног зрака, који има способност да повиси температуру за само сто милионити део степена. Стеле је доказао да је довољно дотаћи прстом металну жицу па да се у њој појави струја.

Познато је да Херцови таласи на удаљености од стотинак километара битно утичу на метале изазивајући у њима електричне вибрације. На тој основи је створен бежични телеграф. Оштроумним експериментима Стеле је показао да је металима својствен “умор”, да после “одмора” овај умор пролази и да отровне материја на њих делују раздражујуће и неповољно.

Жива бића се од “мртве” природе разликују по томе што се хране и размножавају. У науци још није тачно познато да ли су ове функције својствене и минералима... Међутим, има основа и за очекивање је да ће наука будућности у природи наћи и такве индикације. Већ сада је у неким минералима пронађен фермент који је по свом дејству аналоган полним хормонима који убрзавају раст и полно сазревање код животињских младунаца. А нама је познато да код живих организама ферменти углавном служе за потребе исхране. Шта је чудно у претпоставци да су и минерални ферменти неопходни за исхрану минерала, наравно, не таквог као у организму, већ неког који се дешава у нама засад непознатом облику?

Зар хемијска размена која се стално дешава у неорганској природи не може имати улогу исхране? Зар земља не жедни, зар јој није потребна вода као свему живом?

За минералну материју је карактеристична кристална форма као анатомска грађа за жива бића. Пре него што достигне своју одређену форму кристал као живо биће и биљка пролази кроз постепену еволуцију: он настаје у зрнастом стању које се касније претвара у влакнасто и на крају – хомогено. Слично животињама и биљкама оштећени кристал исправља своја оштећења. Кристал је организовано биће. Кристалима су својствена два облика размножавања. У одређеним условима, на пример, при извесном притиску, концентрацији раствора, итд. течност може да се кристализује само када је у њу убачен кристални ембрион. Кристали који се потом стварају могу се сматрати потомцима овог кристала исто као што су бактерије које се развијају у раствору потомци бактерија које смо ми убацили у тај раствор. Међутим, постоје неки услови у средини у којима се кристализација одвија без претходног уношења ембриона.

Треба се замислити над дубином речи многострадалног Јова: Духом је Својијем украсио небеса.

Велик је и од дубоке важности однос између духа и форме. У материјалним формама се јасно испољава дух који је својствен материји, и више од тога, дух ствара форме.

То је јако изражено у облицима људских тела. Истина, они не одговарају увек духовној суштини човека. Нису само очи огледало душе него и сви облици тела и његови покрети одговарају души, његовом духу, као у лику лукавог човека код Соломона (Сол. 12, 14). У целом човековом спољашњем изгледу се јарко читује његова духовна суштина. Груб и суров дух већ у процесу ембриогенезе усмерава развој соматских елемената и ствара његове одбојне и грубе форме. Дух чист и кротак ствара себи станиште пуно лепоте и нежности. Сетите се Рафаелових Мадона и Ђоконде Леонарда да Винчија.

Чиме се, ако не утицајем духа који формира облике, може објаснити изненађујућа и танана разлика између две врло сличне физиономије: две готово исте - изузетно сличне црте очију, носа, уста, готово једнаке пропорције лица и главе, а једно лице је вулгарно, а друго префињено и лепо.

Пажљива анализа показује да ова разлика духовних ликова уз готово потпуно једнаке соматске форме зависи од врло малих и тананих разлика: једва нешто другачији обрис обрва, неухватљива бора око усана, величина и облик очне дупље и духовни лик је

потпуно другачији. Задивљујући лик Мона Лизе је створен оним најтананијим цртама, које је Леонардо да Винчи у току неколико година придавао овом женском лицу.

Слично као геније Леонардо да Винчи у ембрионалном развоју делује духовна енергија, која је својствена хромозомима полних ћелија и ствара живе ликове лепоте и ругобе, нежности, чистоте, љубави и грубости, одбојног животињства и злобе. Ови урођени спољашњи облици постају све јасније изражени у постембрионалном животу у зависности од развоја духа у овом или оном смеру.

Значај лепоте у природи је многострук, и разуме се, он се не ограничава само циљевима полног избора. Нису мужјаци одевени у онако лепо перје, и не певају онако лепо само да би привукли женке. Не сија цвеће од лепоте и не мирише онако опојно само да би привукло инсекте, који носе прах за опрашивање. Наравно да велике природне лепоте немају само утилитарне циљеве.

Ансамбли и елементи лепоте и ругобе у природи, које прима људски дух трансформишу се у њему у уметничка и научна дела – велике покретаче духовног развоја човечанства. Од најпростијих облика лепоте, од заобљености и уједначености линија које пријају нашем оку, сразмерности и симетричности облика, лепоте и моћи игре светлости, хармоничних спојева боја и звукова, природа долази до грандиозних ансамбала лепоте, пуних духовне снаге и величине.

Духом грандиозне силе и моћи прожети су планински масиви и масиви стена заоденути у мрачне облаке и громаде океанских таласа гоњене ураганом, које нападају стене на обали. Дух Вечности и безграничности се излива у наше душе из милијарди звезда на ноћном небу. Какву радост и спокој изазивају нежне боје изласка и заласка сунца и месечином обасјана поља и језера! Највишу вредност моралне лепоте и одвратност наказности показује природа у кротким и чистим очима добрих људи, у одбојном изгледу злочинаца и покварењака.

И ако је толико очигледно да у овим облицима моралне лепоте и наказности реално опажамо зрачење духа лепоте и духа злобе који потресају наша срца, зар немамо права да кажемо да у основи ових дубоких духовних осећања која у нама изазивају лепота и наказност облика неорганске природе, почивају исти они утицаји на нас духовне енергије, која је својствена читавој природи?

Није битно што је материја аморфна (“безоблична” морфн – “форма, облик” < грчки >) и што на нас уопште не оставља утисак духовног реда, битно је то да је дух у вези с обликом.

Ми кажемо да Дух усмерава развој људских тела ка формама, које су у складу с њим. Сад ћемо рећи да и облици неорганске природе и сви облици створеног света настају уз стваралачки утицај духа. У дубоком духовном, па чак и моралном утицају који на нас имају природне лепоте кроз које провејава духовна енергија треба видети циљ и значење лепоте. Ако би створени свет био оно што он изгледа материјалистима у њему не би било лепоте облика коју ствара дух.

Добио сам букет цвећа. О колико је префињене и очаравајуће лепоте у овим дивним малим створењима Божјим! И уједно, како су они мили тако мали, препуни кротости и једноставности. Најфинија чипка нежних белих цветова, плавичасти и розе, љубичасти и модри малишани гледају нас чистим очима својих латица и венчића, шире нам свој предивни мирис.

Зар није очигледно да је то нема проповед душевне чистоте?

Човек треба да има врло грубо срце па да не чује овај глас Божји који тако јасно звучи у лепоти материјалних облика природе. Природно је да жене нарочито воле цвеће и то служи на част њиховим срцима.

Глава четврта

ДУХ БИЉАКА И ЖИВОТИЊА

Свето Писмо потпуно јасно сведочи о продуховљености животиња. Ево текстова који то потврђују:

Ко зна да дух синова људских иде горе, а дух стоке да иде доље под земљу (Проп. 3, 21).

Боже, Боже духовима и сваком тијелу! (4 Мојс. 16, 22).

Јер Господ Бог створи од земље све звијери пољске и све птице небеске, и доведе (их) човјеку (Адаму – српски текст) да види како ће коју назвати, па како Адам назове коју животињу онако да јој буде име (1 Мојс. 2, 19).

Јер је душа свакога тијела крв његова... зато рекох синовима Израилевим: крви ниједнога тијела не једите (3 Мојс. 17, 11-14). Крв жртвених животиња је света и освећује, зато што је у њој душа животиње, дах Светог Духа. Зато је забрањено да се она користи за јело.

Дух је оно што оживљава (Јн. 6, 63).

Дух живота од Бога уђе у њих (Откр. 11, 11).

У молитви Духу Светом ми Га називамо Даваоцем живота. И ако је чак у неорганској природи тако очигледно присуство Духа, онда наравно, треба сматрати да су и биљке и животиње продуховљене. Најопштији и најраспрострањенији дар Светог Духа у природи јесте дух живота, и он је, разуме се, својствен не само животињама већ и биљкама. Хиндуси и други народи Азије на биљке уопште не гледају као Европејци. Они дубоко признају продуховљеност биљака.

Биљке свим својим бићем жедно примају светлост, ваздух и влагу од којих зависи цео њихов живот. Оне се очигледно радују светлости, ветру, роси и киши. Зашто се не може допустити да оне јасно опажају и осећају изворе свог живота и радости - можда потпуно другачије од човека или животиње, којима светлост ни из далека није тако потребна као биљкама. Биљка можда много дубље од животиње осећа најтананија својства тла у којем се тако богато грана њено корење, од којег као и од светлости и ваздуха зависи цео њен живот. Знамо с каквом прецизношћу разне биљке из земље бирају разне хранљиве материје које су потребне управо њима, а не другим биљкама. Зар није несумњиво да биљке за то морају поседовати потпуно специфичну осетљивост коју људи и животиње немају (Фехнер).

Нерви се не могу сматрати неопходним супстратом душевног живота. Струне су нерви виолине и клавира. Међутим, и без струна дувачки инструментни испуштају дивне мелодије. Биљке немају вегетативни нервни систем без којег су код човека и виших животиња немогући процеси исхране, дисања и размене материја, али се сви ови процес без обзира на то одвијају у биљкама (Фехнер).

Ако се лист винове лозе својом доњом површином окрене ка светлости он се упорно увија и окреће да би се ка светлости окренуо својом горњом површином.

Запањујући су инстинктивни покрети биљака-пузавица. Биљка прво расте у висину, затим повија своје стабло хоризонтално и описује круг тражећи себи ослонац. Што дуже расте стабло тим круг постаје већи, односно биљка не налазећи ослонац тражи даље. На крају стабло не издржава своју сопствену тежину, пада на земљу и пузи по њој тражећи нови ослонац, али у том случају биљка прави избор: вилина косица се не обавија око неорганичних или мртвих органичних ослонаца него само око живих биљака уз које се жудно привија, јер њено корење, које се налази у земљи брзо умире и она се лишава хране коју затим исисава посредством папила из биљке коју је обавила.

Познате су појаве сна код биљака када се лишће или издиже или се скупља, цвеће погиње своје главице и затвара се.

Изнаенајуће су сврсисходни покрети тучка код неких биљака како би се прашници оплодили цветним прахом.

Увече се на ливади у цвату мноштво цвећа окреће ка сунцу као да му узноси своју вечерњу молитву, а после његовог заласка тихо тоне у сан да би га ујутру, окренувши се на исток поново дочекало јутарњом радосном молитвом.

Миомирис цвећа је тамјан за Бога. Цветови су кадионице. Локвањи се широко отварају испод плавог неба наслађујући се светлошћу и ваздухом, скупљају своје латиче и спуштају се у воду када се смрачи.

Између биљног и животињског света не може се повући одређена граница, јер код најпростијих једноћелијских организама има много готово потпуно истих облика од којих се из једних развија биљни свет, а из других животињски, и немогуће их је разликовати. Такви су најпростији облици животиња као волвокс, који је веома сличан биљкама и по својим животним функцијама се од њих готово не разликује. Од класе најнижих започињу два грандиозна света живих бића – биљака и животиња. Постепени развој биљног света је дошао до тако велелепних и грандиозних форми као што су раскошни цветови дивног миомириса, витке палме и кипариси, величанствени либански кедрови, моћни храстови и гигантске секвоје, које живе по три хиљаде година. У поређењу с њима потпуно су нишавни облици животињског света као што су полипи, дупљари, морске звезде и црви и било би чудно признавати продуховљеност ових најнижих животињских облика и уједно не признавати продуховљеност веома развијених и чак грандиозних биљних облика.

Потпуно је несумњиво да цео биљни и животињски свет у крајњој мери поседује најнижи од дарова Светог Духа – дух живота.

Огромном броју натуралиста је одиозно и бесмислено учење виталиста и неовиталиста о животној сили. Али замислите се над следећим чињеницама.

По истраживањима Спаланцанија у мочварној води и песку из олука живе коловратије које се могу исушити заједно с песком и чувати у стакленим посудама. Ако се кроз 3-4 године песак покваси водом коловратије, које су обично у стању пихтијасте масе, а које су исушене до те мере да се, уколико се притисну врхом игле ломе као грумену соли, ће поново оживети. Оне могу да издрже исушивање на 54°C, а у живом стању угибају ако температура воде достигне 25°C.

Џон Френклин је на свом првом путовању на северноамеричку обалу Леденог океана видео како су се рибе које су се замрзле одмах пошто би биле извађене из воде, претвориле у такву ледену масу да су се могле сећи секиром на комаде и да њихова замрзнута унутрашњост представља чврсте ледене комаде. Без обзира на то, када би се рибе отопиле крај ватре, под условом да претходно нису биле оштећене, неке од њих су оживљавале. Ови примери указују на то да без обзира на то што је из организма нестало

сваки трачак живота у њему може да остане способност да се под повољним условима зачне нова животна делатност уколико у њему није дошло до промена анатомских или физиолошких које би онемогућиле поновно успостављање животних функција.

Познато је да пшеница, јечам и горушично зрно који су пронађени у египатским мумијама и који су тамо лежали 3000 година, уколико нису били подвргнути штетним утицајима услед којих би настали поремећаји њихових ферментних процеса, дају одличне изданке када се сместе у повољне услове влажности и топлоте.

Следећи експеримент је извео Ж.Бекерел у Паризу 1909. године. Семена пшенице, луцерке и беле слачице била су сушена у безваздушном простору у току 6 месеци на 400°C, а затим залетована у епрувете из којих је био извучен ваздух. Ове епрувете су биле послате у Лондон и тамо су се у току три недеље налазиле у течном ваздуху на температури од приближно – 1900°C, а затим још 77 часова у течном водонику на $t = - 250$ °C. У Паризу су епрувете поново биле отворене и семена смештена у влажно купатило на 280°C. Испоставило се да је клијање протекло потпуно нормално. Није примећена никаква разлика у поређењу са узорцима семена која су чувана на уобичајени начин. При тако ниским температурама као што је – 2500°C искључен је сваки наговештај животне делатности. Чак се ни најенергичније хемијске реакције не дешавају на тако ниској температури.

Из ових експеримената видимо да је привремена смрт могућа уколико дејство које блокира животну делатност не доводи до разарања организма (Сведберг, “Израђавање енергије”).

Ако је толико очигледно да привремена смрт семена и животиња не омета поновни настанак живота у њима, зар немамо права да тврдимо да је то могуће и ако се у њима не испољава нека нама непозната сила, животна енергија, која не подлеже утицају штетних агенаса, који уништавају живот семена и биљака? А таква енергија, наравно, може бити само духовна енергија, животворна сила Светог Духа.

Горе наведене запањујуће чињенице животне делатности и продуховљености биљака дају нам право да се сложимо с Едуардом Хартманом кад тврди да биљке имају несвесну представу и несвесну вољу. Нејасну представу и тежњу монадама приписује и Лајбниц. А биљка и јесте монада.

Наша тврдња о продуховљености биљака, наравно, нимало не противречи мишљењу светог Антонија Великог о недопустивости признавања душе код биљака. Ево његових речи: „Против оних који се усуђују да кажу да и биљке и трава имају душу написах ову књигу да знају и најпростији. Биљке имају физички живот, али немају душу. Човек се назива разумном животињом зато што има разум и способан је да стиче знања. Остале, пак, животиње, сувоземци и птице које имају глас имају дах и душу. Све што расте и смањује се може се назвати живим зато што живи и расте, али се не може казати да све такво има душу. Има четири различите врсте живих бића: једна су бесмртна и духовна – такви су анђели; друга имају разум, душу и дах – то су људи; неки имају дах и душу – такве су животиње, а неки само живот као што су биљке. Живот у биљкама се одржава и без душе, и без даха и без разума и бесмртности, али ни све остало не може бити без живота. Свака људска душа је у сталном покрету (Добротољубље, т. 1, стр. 93).“

Противречности наравно нема. Ми биљкама не приписујемо душу у оном смислу у којој она постоји код људи и животиња, већ само несвесну представу и несвесну вољу.

Антоније Велики је говорећи о души код животиња, разуме се, имао у виду највише животиње, а не такве као што су црви, мекушци, сунђери па чак и инфузорије за чије постојање или њихову припадност животињском свету он није могао да зна.

Наравно, ови најнижи облици животиња у односу на духовност нису изнад биљака, него су чак испод њих и њима припада само дух живота, као и свакој животињи.

Удубимо се, зато у оно што је доступно нашем познању о духу највиших животиња и човека.

Глава пета

ДУША ЖИВОТИЊА И ЧОВЕКА

По мишљењу физиолога, делатност свести, односно психичка делатност мора се сматрати за изузетно сложен систем безусловних и условних рефлекса, који су раније настали и поново се стварају као огроман ланац опажаја, које рецептори доносе у мозак, и који се у њему подвргавају анализи ради стварања повратне покретачке реакције.

Наш генијални истраживач највише нервне делатности И.П.Павлов свест дефинише на следећи начин: Сматрам да је свест нервна делатност одређеног дела великих полулопти, који у датом тренутку и у датим условима има извесну оптималну (то је вероватно просечну) осетљивост. У том истом тренутку преостала маса великих полулопти је у стању више или мање смањене осетљивости.

У делу великих полулопти с оптималном осетљивошћу лако се стварају нови условни рефлекси и успешно се обрађују диференцијације. То је у датом тренутку такоређи стваралачко одељење великих полулопти. Њихови други делови са смањеном осетљивошћу нису способни за ово и њихова функција притом је да су то највише раније створени рефлекси који се стереотипно појављују уколико постоје одговарајући побуђивачи.

Делатност ових одељења је оно што ми субјективно називамо несвесном аутоматском делатношћу. Део с оптималном делатношћу разуме се, није увек исти део, напротив, он се стално премешта по читавом простору великих полулопти у зависности од веза које постоје између центара и под утицајем надражаја – у складу с тим, наравно, мења се и територија са смањеном осетљивошћу.

Кад би се могло гледати кроз лобању и кад би место с повећаном осетљивошћу на великим полулоптама светлело код човека који свесно размишља видели бисмо како се његовим полулоптама стално ћудљиво креће светла мрља мењајући облик и величину, неправилних обрису, окружена више или мање уочљивом сенком у целом преосталом делу полулопти.

У потпуности прихватамо ову дубоку научну тврдњу о делатности свести, само што не сматрамо да је она свеобухватна. Такође смо спремни да се потпишемо испод основне тезе материјализма: Биће одређује свест, али само под условом да се биће не схвата уско материјалистички.

Да бисмо објаснили наше схватање свести морамо га поделити на актове, стања и обим свести.

Мисао тече као поток. Мисао сине као јарка светлост. Мисао копа по недрима бића.

Спокојне и промишљене вољне акције. Изненадне експлозије воље – убуд ножем у срце човека који нас је увредио. Стални напор воље у току живота, који је усмерен на остваривање основних планова и циљева.

Тиха љубав без страсти. Дубока и спокојна естетска наслада. Бурне страсти – јарост и страх. Дубока и стална преданост Богу, која усмерава читав живот.

То су актови свести.

Они бивају изазвани: 1) опажајима органа чула, 2) органским осећајима нашег тела, 3) опажајима од нашег трансцендентног бића, 4) опажајима из највишег духовног света, 5) дејством нашег духа.

Актови свести нису изоловани, мисао је увек праћена осећањем, осећање и воља – мишљу, а осећање вољним покретима; актови воље су увек повезани са осећањима и мислима; комплекс ових истовремених актова свести одређује стање свести. Стања свести се непрестано мењају, јер се актови свести налазе у непрекидном кретању.

Богатство, разноврсност и дубина актова свести одређују обим свести, који се такође стално мења тако што се обично се поваћава. У актовима и стањима свести увек учествује наш дух одређујући их и усмеравајући. А дух, опет, расте и мења се услед делатности свести, од њених појединачних актова и стања.

Такво је наше схватање о пуноћи човекове психичке делатности. Међутим, немају само људи душу, већ и животиње. Душа животиње је у њеној крви и животиња се, као и човек, састоји од духа, душе и тела.

Шта је душа? Код животиња, у свом најпростијем облику – то је комплекс органских и осећајних опажаја, мисли и осећања, трагова сећања или само (код најнижих) комплекс органских осећаја обједињен самосвешћу. Примитивни дух животиња је само дах живота (код најнижих). Што је виши ниво на лествици на којој се биће налази тим више расте његова духовност, и даху живота се придодају зачеци ума, воље и осећања.

Човекова душа је много узвишенија по својој суштини, јер је дух који учествује у њој неупоредив с духом животиња. Он може имати највише дарове Светог Духа које пророк Исаија (11, 1-3) назива духом страха Божијег, духом познања, духом силе и крепости, духом светлости, духом разумевања, духом мудрости, Духом Господњим или даром побожности и надахнућа у највећој мери.

Дух и душа човека су за време живота нераскидиво спојени у једно биће, али и код људи се могу видети различити степени духовности. Има духовних људи по апостолу Павлу (1 Кор. 2, 14). Има, као што смо говорили, људи-животиња, људи-биљака, има и људи-анђела. Први се по мало чему разликују од животиња, јер им је духовност веома ниска, а последњи се приближавају бестелесним духовима који немају ни тела ни душе.

Дакле, душа се може схватити као скуп органских и осећајних опажаја, трагова сећања, мисли, осећања и вољних актова, али без обавезног учествовања највиших испољавања духа која нису својствена животињама и неким људима у овом комплексу. За њих апостол Јуда каже: То су људи душевни, који немају духа (Јуд. 1,19) .

У самосвести се у току живота живот духа тесно преплиће с психичким актовима који су заједнички човеку и животињама, тј. с органским осећајима и осећајним опажајима; а ови други су, опет, нераскидиво повезани са животом тела, нарочито мозга, и нестају са смрћу тела. Зато је примитивна душа животиње смртна као што су смртни и они елементи човекове самосвести који напуштају мртво тело (органски и осећајни опажаји).

Међутим, бесмртни су они елементи самосвести, који су везани за живот духа. Бесмртан је дух који, као што ћемо даље показати, може да постоји без везе са телом и

душом. Материјалисти негирају бесмртност душе управо зато што не желе да знају ништа о духу. А о бесмртности самосвести која се схвата чисто физиолошки ми и не говоримо.

Погледајмо сад да ли нам Свето Писмо даје право да схватимо дух и душу онако како смо управо изложили. Мислимо да је наше схватање душе и духа потпуно у складу с Откровењем.

Реч “душа” се у Светом Писму употребљава са различитим значењима. Час као у разговорном језику, она означава просто самог човека: “Ниједна душа,” “никаква душа”... – говори св. апостол Павле својим сапутницима на броду.

И првога свијета не пошпједе, него сачувавши самосмога Ноја (тј. осам душа из породице Нојеве) (2 Петр. 2, 5).

Која душа згријеши она ће умријети (Јез. 18, 20).

Час је душа синоним за живот.

Душа ће му бити мјесто плијена (Јер. 21, 9).

Јер су умрли који су тражили душу Дјетињу (Мт. 2, 20)

Јер им је хљеб за жртве њихове (Ос. 9, 4).

Не брините се за живот (душу – руски текст) свој, шта ћете јести, или шта ћете пити (Мт. 6, 25).

А ево низа текстова у којима се јасно говори о ономе што се може назвати “животињска душа”.

Душа њихова изнемогаше у њима... Јер сити душу ташту, и душу гладну пуни добра... Свако се јело гадило души његовој... Душа се њихова у невољи разлива... (Пс. 107, 5-26).

И пашће... по гори Јефремовој... ситиће се душа његова (Јер. 50, 19).

Наситиће их се душа моја (2 Мојс. 15, 9).

Биће као кад гладан сни да једе, па кад се пробуди а душа му празна... или кад сни жедан да пије... и душа му жедна (Ис. 29, 8).

Податна рука (душа – руски текст) бива богатија (Сол. 11, 25).

Немарљива душа гладоваће (Сол. 19, 15).

Жељна је душа лењивчева, али нама ништа; а душа вриједнијех људи обогатиће се (Прич. Сол. 13, 4).

Душа сита гази сат (Сол. 27, 7).

И душа ће им бити као врт заливен (Јер. 31, 12).

(Овде се ради о земаљским добрима).

И приону срце (душа – руски текст) његово за Дину (1 Мојс. 34, 3).

Јер је сиромах и тијем душу држи (5 Мојс. 24, 15).

Гади се... души његовој јело најмилије (Јов. 32, 20).

Јер глас трубни чујеш, душо моја (Јер. 4, 19).

И напитаћу свештеницима душу претилином (Јер. 31, 14).

Шта жели душа твоја (1 Царств. 20, 4).

Нека оне који су навикли на мисао о бесмртности душе не збуњују наше речи о бесмртности духа. То није новина, јер се на већини места у Светом Писму, на којима се говори о смрти говори управо о томе да дух, а не душа напушта тело.

Јер као што је тијело без духа мртво, тако је и вјера без добријех дјела мртва (Јак. 2, 26).

Ко зна да дух синова људских иде горе, а дух стоке да иде доље под земљу? (Књ. Проп. 3, 21).

Којијем сишавши проповиједа и духовима који су у тамници (1 Петр. 3, 19).

У духовима савршенијех праведника (Јевр. 12, 23).

И поврати се дух њезин (кћери Јаира) (Лк. 8, 55).

У Твоју руку предајем дух свој (Пс. 30, 6; Лк. 23, 46).

Господе Исусе! Прими дух мој (Дап. 7, 59).

Изиђе из њега дух, и врати се (он) у земљу своју: тај дан пропадну све помисли његове (Пс. 146, 4).

И врати се прах у земљу, како је био, а дух се врати к Богу, Који га је дао (Књ. Проп. 12, 7).

Ова два последња текста су нарочито важна за образлагање нашег мишљења да су смртни елементи душевне делатности, који су везани за живот тела: осећања и мисаоне процесе, који су нераскидиво везани за делатност мозга.

Тог дана ће пропасти све посмисли његове, односно, престаће делатност свести за коју су потребни сви опажаји живог мозга.

Изићи ће, не душа него дух, и вратиће се у земљу своју, тј. у вечност. И врати се прах у земљу, како је био, а дух се врати к Богу, Који га је дао.

И дух животиња, наравно, мора бити бесмртан, јер он такође потиче од Духа Божијег, Духа бесмртног.

Мисао о бесмртности духа животиња очигледно се садржи у познатим Павловим речима о надању целе твари (Рим. 8, 20-21): ...у нади да ће се и сама твар опростити од ропства распадљивости на слободу славе дјецe Божије.

На малом броју места у Светом Писму смрт се дефинише као одлазак душе (а не духа) из тела (1 Мојс. 35, 18, Дап. 20,10; Пс. 15, 10). Ово се лако објашњава тиме што се и у Библији уопште, а нарочито у псалмима реч душа често користи у опште прихваћеном смислу, тј. као целокупна душевна и духовна делатност. Међутим, ми и кажемо да су у животу дух и душа човека сједињени у једну суштину, која се једноставно може назвати душа.

У том смислу треба схватити и оне текстове у којима се говори о души Господа Исуса Христа.

Када положи душу своју у принос за гријех... (Ис. 53, 10).

Да се не остави душа Његова у паклу (Дап. 2, 31).

Жалосна је душа Моја до смрти (Мт. 26, 38).

Сад је душа Моја жалосна (Јн. 12, 27).

Видјеће труд душе Своје (Ис. 53, 11).

Господ је страдао и умро по Својој људској природи и зато су ови текстови схватљиви.

Међутим у следећим текстовима се говори и о души Самог Бога:

Јер се душа Моја љућаше на њих, и душа њихова мржаше на Ме (Зах. 11, 8).

И сажали Му се (душа – руски текст) ради муке синова Израилевих (суд. 10, 16).

А безбожника и којему је мило чинити зло ненавиди душа Његова (Пс. 11, 5),

Али ово није само метафора. Не може се говорити о души Духа апсолутно као о души човека, духа ограниченог и оваплоћеног. Овде се може говорити само о аналогiji с људским духом по којој ми приписујемо Богу разум, мишљење, вољу и осећања. Тако схватамо и образ Божиј у човеку.

Раније смо говорили о самосвести. Како њу треба схватити? Свест личности код човека се ствара од органских опажаја које она добија од свог тела, од опажаја које

добијају његови органи чула, од целокупности опажаја, од схватања свог духа, карактера и расположења.

Где се од ових елемената ствара самосвест, ко је њен субјект? Није разум, као што се обично мисли него дух. Јер је разум само део духа, а не цео дух. Али део не може да обухвати целину. То је важан закључак на који ћемо се позвати касније, када будемо говорили о бесмртности. И он није произвољан, већ се заснива на речима апостола Павла: Јер ко од људи зна шта је у човјеку осим духа човјечијега који живи у њему? Тако и у Богу што је нико не зна осим Духа Божијега (1 Кор. 2, 11-12).

Најдубљу суштину нашег бића спознајемо духом, а не разумом. Самосвест је функција духа, а не разума. Дејство благодати Божије, коју нам Бог дарује не спознајемо духом овога света него нашим духом, од Бога нам дарованим.

Таква је мисао и у речима премудрог Соломона: Видјело је Господње душа (дух – у руском тексту) човјечија, истражује све што је у срцу (Сол. 20, 27).

О духу као о највишој моћи наше духовне делатности може се наћи много тога у Светом Писму. Ево примера:

Јер који сије у тијело своје, од тијела ће пожњети погибао; а који сије у дух, од духа ће пожњети живот вјечни (Гал. 6, 8).

Али духовно тијело није прво, него тјелесно (душевно - у руском тексту), па онда духовно (1 Кор. 15, 46).

То значи да је духовност највише достигнуће људске душе.

А род је духовни љубав, радост, мир трпљење, доброта, милост, вјера, кротост, уздржање (Гал. 5, 22-23)

Будите огњени у духу (Рим. 12, 11)

Он духом говори тајне (1 Кор. 14, 2).

Али је дух у људима, и дух Свемогућега уразумљује их (Јов. 32, 8).

Јер је дух срчан, али је тијело слабо (Мт. 26, 41).

И ријеч моја, и поучење моје не бијаше у надговорљивијем ријечима људске премудрости, него у доказивању Духа и силе (1 Кор. 2, 4).

Одбаците од себе сва безакоња која чинисте, и начините себи ново срце и нов дух (Јез. 18, 31).

Овде мисао о тесној вези између срца и духа потврђује оно што смо говорили о главној улози срца у свести.

Велича душа моја Господа; и обрадова се дух мој Богу Спасу Мојему (Лк. 1, 47-48).

Богу се радује, Богу се клања, Богу стреми и приближава се људски дух. И то је, наравно, највиша способност наше душе.

Разуме се да, ово савршено испољавање духовности људске душе може бити само дар Духа Светога. О томе потпуно јасно сведочи Откровење:

И дух Свој метнућу у вас (Јез. 36, 27).

И будући да сте синови, посла Бог, Духа Сина својега у срца ваша, који виче; “Ава Оче!” (Гал. 4, 6).

Јер нам Бог не даде духа страха, него силе и љубави (2 Тим. 1, 7).

А нама је Бог открио Духом Својим (1 Кор. 2, 22).

Јер једноме се даје Духом ријеч премудрости; а другоме ријеч разума по истоме Духу; (1 Кор. 12, 8-9).

На коме ћете се и ви сазидати за стан Божиј у духу (Еф. 2, 22)

И даћу вам ново срце, и нов дух ћу метнути у вас, и извадићу камено срце из тијела вашег, и даћу вам срце месно. И дух Свој метнућу у вас, и учинићу да ходите по мојим уредбама и законе моје да држите (Јез. 36, 26-27).

Господ, Који је... створио човјеку дух који је у њему (Зах. 12, 1).

Што је рођено од Духа, дух је (Јн. 3, 6).

Јер Бог Духа не даје на мјеру (Јн. 3, 34).

Што нам је дао од Духа Својега (1 Јн. 4, 13).

Ко нема Духа Христовог... (Рим. 8, 9).

А ми не примисмо духа овога свијета, него Духа Који је из Бога (1 Кор. 2, 12).

Силазак Светог Духа на апостоле је реално потврдио ону истину која се наводи у свим овим текстовима да људски дух потиче од Духа Божијег.

Свако ко је упознат са Светим Писмом зна како су многобројни и у Старом и у Новом Завету текстови о ђаволу и злим дусима и о њиховом лошем утицају на људски дух. А свети апостол Јован Богослов у својој првој посланици (4, 2-8) јасно говори о духу антихриста. Утицај овог духа, непријатељског духу Божијем на људско срце је огроман. Наводећи раније чиме се изазивају актови свести говорили смо о опажајима из највишег духовног света. Притом имамо у виду утицај Духа Божијег и духа сатане на људски дух.

Одакле се родио дух сатане?

Гордост је антитеза смирења, злоба и мржња су антитеза љубави, богохулство је антитеза љубави према Богу, самољубље и користољубље су антитеза љубави према људима. Негативно настаје при губитку позитивног и непрестано се развија. Тама настаје при губитку светлости и застој – при губитку кретања. Дух сатане се родио при губитку љубави према Богу.

Дух Божји и дух сатане делују свуда и на све живо. Живо је способно да опажа оно што му је сродно. Из ваздуха животиње узимају кисеоник, а биљке – угљену киселину. Има живих бића којима светлост није потребна светлост и која је избегавају. Неке бактерије (такозване анаеробе) могу да живе само у одсуству кисеоника, а на ваздуху угибају. Људи чији је дух сродан духу сатане примају његов дух и стално се у њему развијају. О томе сликовито говори свети апостол Павле: Једнима дакле мирис смртни за смрт, а другима мирис животни за живот. И за ово ко је вриједан (2 Кор. 2, 16).

Људи који су по духу сродни Богу Љубави примају Духа Светог и стално се усавршавају у добру и љубави.

О непобитности духовног утицаја извана на људски дух сведочи Сам Исус Христос и пророк Језекиљ:

Дух дише гдје хоће, и глас његов чујеш, а не знаш откуда долази и куда иде (Јн. 3, 8).

Дух је оно што оживљава; тијело не помаже ништа (Јн. 6, 63).

Ријечи које вам Ја рекох дух су и живот (Јн. 6, 63).

И уђе у ме дух кад ми проговори, и постави ме на ноге, и слушах Онога Који ми говораше (Јез. 2, 2).

У човека који има душу и дух је ушао споља. Исто то кажу и апостоли:

Навали дух на Павла да свједочи Јеврејима (Дап. 18, 5).

И сад ево ја свезан Духом идем у Јерусалим (Дап. 20, 22)

По дејству Божијем могућа је предаја духа једног човека другом.

Почину дух Илијин на Јелисеју (4 Царств. 2, 15).

Узећу од Духа Који је на теби и метнућу на њих (4 Мојс. 11, 7).

Шта ћемо рећи о духу животиња?

Оне као и људи, бивају од природе носиоци одређеног духа. Животиње једне исте врсте бивају храбре и кукавице, бојажљиве, зле, потиштене, нежне и веселе.

Њима нису својствена највиша својства духовности – религиозност, морално осећање, философско и научно мишљење, истанчана уметничка и музикална пријемчивост. Али љубав и зачеци алтруизма, а такође и естетско осећање својствени су и животињама.

Само не највиши облик љубави, не Божанствена, већ породична љубав, али у тој љубави лабудови и голубови можда чак и превазилазе људе. Познати су случајеви самоубиства лабуда који је изгубио своју сапутницу. Он високо узлеће, скупља крила и пада на земљу као камен.

Степен духовности код животиња је тим нижи што је нижи степен зоолошке лествице развијености форме на којем се оне налазе. Изузетак од тог правила је љубав код птица. С овим се у извесној мери може упоредити чињеница да највише облике љубави и религиозности често испољавају и прости и необразовани људи.

Најразвијеније животиње су носиоци макар ограничене духовности и оне морају имати самосвест у примитивном облику.

Зар пас не би могао да каже: хладно ми је, болестан сам, газда се лоше опходи према мени? Степен самосвести код животиње се одређује развијеношћу њиховог ума и степеном духовности који им је својствен.

Глава шеста

ДУХ НИЈЕ БЕЗУСЛОВНО ВЕЗАН ЗА ДУШУ И ТЕЛО

Какав је однос између духа, душе и тела?

Материјалисти који не признају дух као посебну суштину своде сва испољавања психе на процесе који се дешавају у великом мозгу, а пре свега у кортикалној материји његових полулопти; они све психичке актове сматрају функцијама мозга. То је у великој мери тачно. Физиолози су потпуно објаснили каква је зависност психичких актова или стања од нормалних или патолошких функција нервног система уопште, пре свега великог мозга, а то значи и од функције унутрашњег лучења, читавог веома сложеног хормоналног система у организму, који изузетно много утичу на мозак и нерве. Све што се дешава у организму као и сама његова анатомска грађа оставља дубок траг на психу. Различитим телесним конституцијама одговарају ове или оне врсте карактера, а карактер је једно од најважнијих испољавања душе и духа.

Међутим, може ли се тврдити да ове несумњиве физиолошке чињеница потпуно оправдавају чисто материјалистичку концепцију целе психе? Никако!

Јер управо иста ова физиологија, а нарочито велика открића И.П.Павлова и његова школа утврдили су да централни нервни систем руководи свим соматским процесима, одређује и усмерава рад свих органа, њихов раст и трофичко стање и да изузетно снажно делује на ток физиолошких процеса.

Али нервни систем јесте орган психе, и како сматра вулгарни материјализам чак се и мисао схвата као излучевина мозга. Ова груба тврдња је одавно напуштена, али савремени материјалисти великом мозгу приписују психичке функције.

А ако је то тако, онда се заједно с најнижим функцијама у ово могу убројати и највише функције које владају свим осталим и исто су онако неодвојиве од њих као што је функција грчења неодвојива од мишићног ткива. Зато имамо права да сматрамо све утицаје централног нервног система на органе и ткива психичким утицајима. И ако је несумњиво да соматски процеси у знатној мери одређују ток психичких процеса исто је тако несумњиво да треба признати и психички утицај на све соматске процесе у организму.

Опште је познат велики утицај психе болесника на ток болести. Стање духа болесника, његово поверење или неповерење у лекара, дубина његове вере и наде на исцељење или напротив, психичка депресија, изазвана неопрезним разговорима лекара у присуству болесника о озбиљности његове болести, дубоко утичу на исход болести. Психотерапија која се састоји у усменом, или тачније, у духовном утицају лекара на болесника је опште призната метода у лечењу многих болести, која често даје одличне резултате.

Снажним утицајем мозга (ми бисмо рекли духа) Шарл Рише објашњава несумњива чуда у Лурду. Од три чуда која он наводи за пример, најзанимљивије је исцељење радника Дерјудера који је 1875. године задобио отворени прелом потколенице, који се искомпликовао услед инфекције. Дуго је трајало тешко гнојење, кости се нису срасле и нижи део потколенице с табаном клатио се на све стране. После 8 година он се упутио на ходочашће у Свети град и тамо је одједном осетио како је оздравио. Он може да стоји и да се креће ослањајући се подједнако слободно на обе ноге. А 8 година је ишао на шпакама.

Подједнако је потресан и други случај. Године 1897. Гаргам је за време железничке несреће задобио прелом кичме што је проузроковало парализу ногу с атрофијом мишића и гангреном у почетном стадијуму. Дошавши у Лурд Гаргам је готово моментално оздравио: ушавши у пећину могао је да начини неколико несигурних корака. Следећег дана су му зарасле гнојне ране на табанима. Могао је да хода без штапа без обзира на атрофију мишића. Кроз три недеље добио је 10 кг на тежини и могао је да се врати свом ранијем послу.

Могли бисмо да наведемо много сличних исцељења приликом отварања моштију преподобног Серафима Саровског, из житија светитеља Питирима Тамбовског и многих других.

Објаснити ове чудне случајеве само физиолошким дејством мозга, макар и веома моћног, заједно с Ш.Ришеом је тешко. Немогуће је већ по томе што се сви мозговни процеси и сви утицаји мозга одигравају у времену, а ова чудесна исцељења су се дешавала готово ван времена. Само дух може да делује тако брзо.

Осим тога, Гаргам је имао тешко оштећење кичмене мождине о чему сведочи не само парализа ногу, већ и атрофија мишића и чак гангрена у почетном стадијуму. Све ово су неизлечиви процеси по нашим медицинским знањима и никакво, макар то било и најснажније физиолошко дејство мозга не би могло да их излечи.

Овим размишљањима поткрепљујемо и образлажемо тврдњу, која је исказана у трећој глави, да дух ствара форме. Уска је и неоснована тврдња да само материјално одређује духовно, јер треба признати да постоји и обрнути утицај – духовни утицај на материју тела преко нервног система – органа психе.

Дух не само да ствара облике материјалних тела усмеравајући и одређујући процес раста, него може и сам да поприми ове форме – да се материјализује.

Без обзира на то како се човек односи према спиритизму не може се порећи непобитност ове чињенице. Само онај ко суди о спиритистичким појавама по чувењу може лакомислено и олако да их негира. Свако ко је прочитао опширну главу о том предмету у књизи Ш.Ришеа “Метафизички трактат” може да се увери у реалност случајева материјализације духа у неким непознатим и специфичним облицима материје.

Ипак, не могу да се уздржим да не наведем неколико од мноштва случајева материјализације после којих су се и најкорелији скептици, научници на гласу, кајали за своје неверје.

Сер Вилијем Крукс који је вршио експерименте са познатим медијумом Хјумом видео је како се на дневној светлости са стола подигла танана рука и дала му цвет. “Она се појављивала и нестајала три пута дајући ми могућност да се уверим да је она реална исто као моја сопствена рука, а за то време сам ја чврсто држао руке и ноге медијума. Рука и прсти ми нису увек изгледали чврсто и потпуно живи. Понекад су изгледали као концентрација облачне паре; светли облак се, како је изгледало обликовао и претварао у савршену руку. Она је изгледала исто као свако људско тело и као и руке присутних. Код подлактице и рамена је била потпуно слична пари и губила се у светлом облаку. Држао сам ову руку у својој чврсто решивши да је не пуштам, али се она без и најмање муке ослободила и претворила у пару.”

Рише је добио одливке таквих флуидних руку. Привиђење је погужавало руку у парафин растопљен на температури од 430 °С. Кад је рука излазила остајала је њен парафински облик, а рука је нестајала. У калуп су сипали гипс и скидали парафин. На фото снимцима ових гипсаних одливака видљиви су сви ситни детаљи живе коже, оцртане вене. Да би се избегла било каква сумња у то да медијум подмеће одливак без његовог знања у парафин је био додат холестерол који мења боју у љубичасту у додиру са сумпорном киселином и део калупа се заиста бојио у ову боју. Руке и ноге медијума су биле чврсто држане за све време експеримента.

За све оне који сматрају да је Свето Писмо истина не може бити сумње у могућност материјализације духа, јер им је познато да је ендорска чаробница призвала на молбу цара Саула дух пророка Самуила: А цар јој рече: не бој се; него шта си видјела? А жена рече Саулу говорећи: зашто си ме преварио? та ти си Саул. А цар јој рече: не бој се; него шта си видјела? А жена рече Саулу: богове сам видјела гдје излазе из земље. Он јој опет рече: какав је? Она му рече: стар човек излази огрнут плаштем. Тада разумје Саул да је Самуило, и сави се лицем до земље и поклони се. А Самуило рече Саулу: зашто си ме узнемирио и изазвао? (1 Царств. 28, 13-15). Да у стара времена нису били опште познати случајеви призивања мртвих, тј. материјализације духа, зашто би Мојсије забрањивао призивање мртвих: Не обраћајте се к врачарима и гатарима, нити их питајте, да се не скврните о њих (3 Мојс. 19, 31; 20, 6). Нека се не нађе у тебе... ни врачар, ни који гата по звијездама, ни који гата по птицама, ни урочник, ни бајач, ни који се договара са злијем духовима, ни опсјенар, ни који пита мртве (5 Мојс. 18, 10-11).

Зар је могуће да су празне речи у устима великог пророка Исаије? А он је казао: ...тада ће питати своје идоле и опсјенаре и врачаре и гатаре (Ис. 19, 3).

Чиме се, ако не материјализацијом духа може објаснити јављање Илије и Мојсија Господу Исусу Христу приликом Његовог Преображења на гори Тавор? А јављање анђела у људском облику? Анђеоло који се јавио Гедеону и његовој жени нестао је у диму печеног

меса и чорбе исто онако као што нестају материјализовани духови које призивају спиритисти (Суд. 6, 19-21; 13, 20)

За време првог светског рата професор физике Н., материјалиста, живео је у току лета у украјинском селу. Увече, кад је изашао на трем газдарица је пришла вратима да пусти краву. Одједном као да се скаменила, плеснула је рукама, узвикнула: „Петро!” и пала у несвест. Касније је причала професору како је видела свог сина, који је био на фронту како се радосно осмехује. Тог дана је био убијен.

Појава привиђења у тренутку смрти је опште позната и несумњива чињеница. Рише у својој књизи наводи мноштво примера те врсте. Поменућу само неке од њих:

1. Пуковник Н. је спавао у својој соби у Лондону. У зору се изненада пробудио и видео је Пола, свог друга из армије у каки-оделу, са шлемом, с густом црном брадом, коју никад није носио док се Н. дружио с њим.

Н. је знао да је Пол био у Трансвалу на фронту. Привидење је било тако јасно да је Н. готово помислио да је то стварност, видео је лице, живе очи, одело каки-боје, шлем. Н. је седео на кревету, видео је Пола и разговарао с њим. Пол је рекао: „Убијен сам метком у груди,” и говорећи то лагано је подигао руку ка грудима: „Генерал ми је наредио да идем.”

Н. је о овом привиђењу причао неким пријатељима, а следећег дана је сазнао да је Пол убијен у бици. Носио је униформу каки-боје и браду, био је убијен метком у груди.

2. Панчи који је живео у Пизи једне ноћи је видео како његов отац блед умире с речима: „Пољуби ме последњи пут, јер одлазим заувек,” и осетио је хладан додир његових усана на својима. Иако није било никаквог повода да размишља о несрећи он се упутио у Фиренцу где је сазнао да му је отац умро претходне ноћи онога часа кад му се јавило привиђење.

Додаћу овоме сличан случај из анала моје породице. Моја сестра је умрла у једном крилу куће у којој је живео најстарији брат. Он је задремао седећи на дивану и у један сат по поноћи се пробудио осетивши јасно неки дах око свог лица и пољубац на образу. Сестра је умрла тог тренутка.

3. Др Мари де Тиле, која је живела у Лозани у 6 сати ујутру је зачула куцање на вратима. Ушао је неко у црној хаљини, обавијен белом прозирном тканином као велом. Мачка која је била у соби извила је леђа, длака јој се наострешила, почела је страшно да фркће и да дрхти. После неког времена мадам де Тиле је сазнала да је једна од њених најбољих другарица о којој она, међутим, није размишљала у тренутку када се привиђење појавило умрла од галопирајућег перитонитиса у Индији.

Ево још једног примера те врсте. Госпођица К. ја мазила мачку која јој је лежала у крилу. Маца се одједном с ужасом усправила, извила у леђима и наострешивши длаку почела грчевито да дише. Тада је госпођица К. видела да у фотељи близу ње седи стара опака жена бледог лица и да је нетремице посматра. Мачка је као полудела јурнула ка вратима дижући ларму. Госпођица К. је у страху почела да зове у помоћ. Мајка је ушла и привиђење је нестало. Госпођица К. га је гледала око пет минута. Како су јој рекли у тој соби се обесила старица.

Рише наводи много изразитих примера колективних привиђења. Ево само једног од њих.

Мадам Телешова се 1896. године налазила у својој примаћој соби у Петрограду с петоро деце и псом по имену Мусташ. Пас је одједном гласно залајао и сви присутни су видели малог дечака од око шест година у кошуљи. У њему су препознали Андреја, сина свог млекације за којег су знали да је болестан. Привидење се појавило из пећи, прошло

изнад глава присутних и ишчезло кроз отворен прозор. То је трајало око пет секунди. Мусташ није престајао да лаје и да трчи за привиђењем које се кретало. У том тренутку мали Андреј је умро.

Ево шта каже Рише поводом привиђења: не може се сматрати да ови ликови, ова бука, ова привиђења које види неколико људи не представљају објективну реалност (механички објективну). И без обзира на то што ми ово не можемо да докажемо то је апсолутно и неоспорно.

Као што је то и у погледу свих знања која се заснивају на посматрању. Ако се појаве материјализације не би могле објаснити другачије осим као колективне халуцинације због необичности ових феномена требало би говорити о њиховој нереалности. Међутим, експериментални подаци материјализације су веома убедљиви. Привиђења се могу посматрати. Ово посматрање не може бити исто као у експерименталним методама, јер посматрачи не могу да користе ни фотографске филмове, ни микрофоне, ни вагу ни галванометар. Једини доказ стварне материјализације, која има механичку и светлосну реалност може бити истовремено потпуно једнако опажање феномена од стране неколико лица. Ако двоје нормалних и разумних људи тачно описују исто привиђење, истовремено узвикују, саопштавају своје утиске и то још у присуству фантома било би апсурдно размишљати о потпуно индентичној халуцинацији код обоје.

Нешто се разликују од појаве привиђења, али су им ипак врло блиска призивања умрлих од стране живих када се мртви јављају у виду привиђења само онима који их призивају, али их нико други не види. Призивања такве врсте се опажају у другим случајевима као гласови без појаве привиђења. Случајеви ове врсте су изузетно многобројни и несумњиво истинити.

Ево неколико изразитих примера.

1. Случај који је саопштио Боцано односи се на дете по имену Реј од 2 године и 7 месеци. Његов осмомесечни брат, који је недавно умро више пута се јављао малом Реју који је видео како овај седи на столици и зове га. “Мама,” каже он, “мали бата зове Реја. Он жели да Реј буде с њим.” Други пут рече: “Не плачи, мама, мали бата се осмехује. Реј ће отићи код њега.” Реј, дете изузетно паметно за своје године умро је 2 месеца и 7 дана после свог брата. Овај случај још више изненађује, јер деца у том узрасту не знају шта је смрт.

2. Луиза С. је умрла у 45 години живота од лапаротомије. За време болести стално је молила да јој, кад оздрави, доведу трогодишњу рођаку Лили коју је она веома волела. Мала Лили, врло паметна и потпуно здрава девојчица месец дана после смрти своје тетке често би често изненада престала да се игра, прилазила би прозору и нетремице гледала некуда. Мајка ју је питала шта то гледа. “Тета Луиза ми шири руке и зове ме.” Уплашена мати се трудила да је разоноди, али би дете не обраћајући пажњу на њу довлачило столицу до прозора и неколико минута не би одвајало поглед од тетке која га је звала. Своју сестрицу је питала: “Како то да ти не видиш Тата? (“Тата” је било име њихове тетке од милља.) Али ова ништа није видела. Кроз неколико месеци ово је престало. 20. маја мала Лили се разболела и лежећи у кревету гледала је у плафон и причала како види своју тетку окружену малим анђелима. “Како је то дивно, мама,” говорила је. Из дана у дан јој је било све горе и горе, али је стално понављала: “Ево моје тете. Дошла је по мене.” А својој уплаканој мајци је рекла: “Не плачи, мама, предивно је, анђели су око мене.” Умрла је 3. јула 1896. године, четири месеца после Луизе.

3. Три месеца пре смрти митрополита московског Филарета у сну му се јавио покојни отац и рекао: “Запамти број деветнаест.” Митрополит је умро 19. новембра.

4. Госпођа Морисон у Индији је лежећи у постељи одједном зачула глас: “Кад наступи тама доћи ће смрт.” Морисон се у страху усправила у постељи. После два дана њена мала кћерка се тешко разболела. У току те недеље није било ни облачка на небу, али је осмог дана одједном почела ужасна олуја. У неколико минута до једанаест у кући се потпуно смрачило. Кћерчица је умрла у тринаест сати.

Појавама утвара умрлих људи блиске су појаве такозване екстериоризације живих људи. Много их се може наћи у житијима светаца. У католичкој хагиологији познат је случај Алфонса који је 17. септембра 1774. године постао непокретан и нем у својој келији. Није узимао ништа од хране и ни са ким није разговарао. Затим се 22. септембра ујутру тргао и испричао да је био код папе који само што је умро. Те исте ноћи између 21. и 22. септембра папа Климент 14 је умро и код њега се налазио Алфонс Лигуори.

Можемо да наведемо пример екстериоризације оптинског старца Амвросија, нашег савременика (упокојио се 1891. године). Сељанка Авдотја, која је боловала од ногу упутила се пешке у Оптинску Пустину очекујући исцељење од старца Амвросија. На раздаљини од 7 врста од манастира скренула је спута, изгубила се и у сузама пала на оборено дрво. Ускоро јој је пришао старец у подраснику са скуфјом упитао је због чега плаче и показао јој штапом пут за манастир. Дошавши у скит у којем је живео Амвросије она седе са женама које су у гомили чекале да их старец прими. После неколико минута на трем изађе Амвросијев келејник и гласно рече: “Где је овде Авдотја из Вороњежа?” Авдотја је била толико запрепашћена да се одазвала тек на други позив келејника. После петнаестак минута у сузама је изашла од старца у којем је одмах препознала човека који јој је показао пут у шуми.

Амвросије је због своје болести излазио из келије само лети и често би заспао лежећи стално на дивану. Ни у скиту ни у манастиру није било никога ко је личио на њега. А његов спољашњи изглед је био врло карактеристичан и Авдотја није могла да погрешити.

Екстериоризација људског духа се често може видети у хипнотичком сну.

Др Пјер Жане је налазећи се у Гавру хипотисао Леони Б. и сугерисао јој да се у хипнотичком сну упути у Париз у његов стан. Заспавши Леони се одједном узнемирила и узвикнула: “Тори, гори!” Пјер Жане поче да је умирује, она је затим поново заспала и пробудила се с речима: “Жане, уверавам вас да тамо гори.” И заиста, тог дана кад се то дешавало пожар је у Паризу уништио лабораторију доктора Жанеа.

Сетимо се како је Василије Блажени на пиру код Ивана Грозног три пута просипао на под вино које су му сипали из пехара и на позив разљућеног цара одговорио: “То ја гасим пожар у Новгороду.” У то време је стварно беснео страشان пожар у Новгороду!

Шта има невероватно у томе што просветљени дух светаца у потпуности и увек поседује оне трансценденталне способности које се код обичних људи испољавају само у стању сомнамбулизма? Изузетно важан закључак можемо да извучемо из ових тајанствених и потпуно необјашњивих чињеница. Оне не само да су необјашњиве у данашњем стању науке него тешко да ће икад бити објашњене психофизиолошким методама. Јер су, наравно, ове појаве потпуно нарочитог реда и суштински се разликују од оних које су доступне научном проучавању. Ово нису појаве психофизиолошког реда него дејства духа који се привремено или заувек одвојио од тела. Екстериоризација духа живих при њиховом нормалном стању (старац Амвросије) или у хипнози (Леони Б.) се, разуме се, разликује од појава мртвих у виду материјализованих привиђења или тајанствених гласова

који најављују смрт или несрећу. Али уз сву разлику ове необјашњиве појаве сведоче о томе да веза између духа и тела није безусловна и да дух може да постоји одвојено од тела.

Појаве мртвих служе уједно и као врло важан, па чак и необорив доказ постојања духа.

Да дух може да постоји одвојено од душе и тела доказује се такође и преношењем наследних особина с родитеља на децу. Говорим управо о наследности духовних својстава, а не душевних, како се то обично каже зато што се не наслеђују само основне црте карактера, њихова морална усмереност, склоност ка добру или злу, највише умне способности, способности осећања и воље, али се никада не наслеђују сећања из живота родитеља, њихова осећајна или органска опажања, њихове личне мисли и осећања. Ово сведочи о раздвојености духа од душе и тела.

Случајеви наследности духа су познати и несумњиви. Двадесетих година прошлог столећа у Америци је живела млада жена, изузетно развратна. Већ у раној младости је била осуђена на вешање, али је избегла казну – удала се имала је много деце. Кроз 60 година број њених потомака по директној линији је достигао цифру од 80. Од њих је двадесеторо било подвргнуто законским казнама због почињених злочина, а осталих шездесеторо су били пијанице, лудаци, идиоти и просјаци.

У француској породици Лемуанје која је била позната у историји већ крајем 17. века примећено је наслеђивање најплеменитијих својстава. То је једна од оних породица у којима се људи, како изгледа, рађају само ради праведности и милосрђа, код којих се врлина преноси крвљу, подржава саветима и подстиче великим примерима (Флешје).

Историја старих римских царских родова, шпанских и француских краљевских родова даје много општепознатих изразитих примера моралног и умног изрођавања.

Глава седма

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНЕ ДУХОВНЕ СПОСОБНОСТИ

Господ Исус Христос је ишао у дом Јаира да васкрсне његову умрлу кћерку. Око Њега се гурао народ који Га је пратио. Жена која је боловала од неизлечивог течења крви кришом Га је додирнула са чврстом надом да ће се исцелити. Крв се истог тренутка зауставила. Заустави се и Господ Исус Христос и упита: Ко се то дотаче Мојијех хаљина? Ученици су били зачуђени овим питањем: Учитељу, народ Те опколио турка Те, а Ти кажеш: ко је то што се дотаче Мене? Исусов одговор је био чудан: Неко се дотаче Мене; јер осјетих силу која изиђе из Мене.

Упоредимо с овим други случај. У лајпцишкој клиници доктор Хансен је у присуству многобројних професора извео следећи експеримент. Замолио је доктора Хермана да стане леђима окренут ка њему, а лицем ка зиду како не би видео шта ће он да уради. Кад је Херман ово урадио Хансен је ставио своју десну руку на његову главу, а у леву је узео челично перо умочено у мастило и прешао њиме преко језика. У истом тренутку доктор Херман је у устима осетио укус мастила који му је остао у устима у току сат времена и који се није могао уклонити никаквом храном.

И свети апостоли су полагањем руку предавали благодат свештенства изабраницима који су посвећени на ово служење. Полагањем руку су исцељивали болеснике. Архијерејским рукополагањем се и данас обавља тајна свештенства.

Шта се то десило и шта се дешава у свим овим случајевима?

Врло смо далеко од тога да умемо да објаснимо ове чудне чињенице, то је ствар будућности ако је уопште могуће. Али чињенице су неоспорне. Посматрањем медијума несумњиво је установљено да од медијума у трансу (тако се назива стање које је слично најдубљем сну), али понекад чак и у нормалном стању део његове покретачке силе излази и екстериоризује се (тј. одваја се од њега). Овом екстериоризацијом се објашњавају чудне спиритистичке појаве кретања, па чак и летења различитих предмета, куцање, аутоматско писање хемијске или обичне оловке која се сама помера. Сугестија у хипнози или на јави може бити објашњена само екстериоризацијом мисли хипнотизера и њеним примањем од стране хипнотисаног.

Кад се заврши спиритистичка сеанса на којој су померани тешки предмети медијум осећа велики умор, јер је из њега излазила мишићна сила.

Господ Исус Христос је осетио да је из Њега изашла сила која је исцелила жену болесну од течења крви. То су случајеви истог реда, који, међутим, превазилазе границе физиолошких појава, то су случајеви трансценденталног реда.

Постоји мноштво запањујућих случајева за које очигледно треба признати да су агенси, који у њима истовремено делују, екстериоризација мисли и покретачке силе и њихово телепатско преношење. Таква су следећа два случаја којима ћу се ограничити.

1. Мадам Севери у 7 сати ујутру скаче из кревета, пробудивши се изненада од снажног ударца по лицу. Осећа да јој је расечена горња усна и приноси марамицу да би зауставила крв. Али на њено изненађење на марамици нема крви. Тог истог тренутка њеног мужа који се рано ујутру упутио у шетњу поред језера захватио је снажан удар ветра. Испустио је волан из руку и расекао горњу усну. Изгубио је много крви.

2. Мисиз Ричардсон у Индији сања како је њен муж - генерал који се борио у бици на удаљености од 150 миља од ње у кампањи 1848. године, пао тешко рањен и чује његов глас: "Скините овај прстен с мог прста и пошаљите га мојој жени." Отприлике у том тренутку (око 11 сати увече) генерал који је био врло тешко рањен предао је команду мајору Лојду и рекао: "Скините овај прстен с мог прста и пошаљите га мојој жени." Генерал је преболео своју рану и оздравио.

Из житија многих светаца познато нам је да су они знали имена људи које су први пут видели. Василије Велики је својим просветљеним духом сазнао да је у цркву ушао преподобни Јефрем Сиријски и послао је ђакона да га позове по имену. Он никад раније није видео Јефрема. Духом је сазнао да се у скривеној соби светог презвитера налази тежак болесник којег је презвитер пожртвовано неговао. Рекао је име болесника.

Ово се може сматрати легендом, али шта рећи о случају који је запањивао Ш.Ришеа?

За време рада у Отел-Дјеу он је хипнотисао једну девојку-реконвалесцента. Једном приликом је код њих у Отел-Дје дошао његов познаник који никад раније није био у том хотелу. Рише упита хипнотисану девојку: "Да ли знате име мог друга?" Она поче да се смеје. "Хоћете ли ми рећи које је прво слово његовог имена?" Она одговори: "Н, затим Е, треће не знам, четврто је К." Студент се звао Неак. Зар ово није трансцендентална способност људског духа! Ко може да је објасни физиолошким разлозима?

Хипнотишући Леони Б. др.П.Жане ју је једном приликом упитао: "Шта је с мојим другом Н.?" Брзо и не баш пристојно она одговори: "Посекао је своју шапу. Зашто је тако несмотрен кад испушта?" "Кад испушта? Шта испушта?" Црвену течност из бочице. Одмах му се направио плик." "Како сам касније сазнао," пише Жане, "то је било потпуно тачно: два сата пре тога шеф лабораторије Ж.Н.Лангуа је припремајући алкални раствор

брома преврнуо посуду с овим раствором црвене боје. Њиме је опекао руку на којој се убрзо створио плик.

Из Пензе је у Саров дошла жена једног ђакона да би видела преподобног Серафима. Стајала је позади у гомили, чекајући на ред. Одједном је преподобни позва оставивши друге: “Јевдокија, дођи овамо.” Запањена тиме што ју је свети Серафим, који је никад у животу није видео, позвао по имену Јевдокија приђе. “Иди кући што пре, иначе нећеш затећи сина.” Јевдокија се брзо вратила у Пензу и замало да не затекне свог сина, који је с одличним успехом завршио средњу богословску школу и уписао се у Кијевску Академију у коју се бојао да ће закаснити да се упише. По чему се ово разликује од видовитости Леони Б. у случају несреће Ж.Н.Лангуа?

Шта има невероватно у томе што просветљени дух светаца у потпуности мери и увек поседује оне трансценденталне особине које се код неких обичних људи појављују само у стању сомнамбулизма?

Ми имамо више од пет чула. Имамо способности да опажамо појаве вишег реда, које су физиолозима непознате. Карл ди Прел у својој књизи “Философија мистике” наводи следећи необичан догађај.

Познати хемичар Ј.Берцелијус, физичар Г.Рајнбах и лекар у бањи Хохбергер године 1845. извршили су овај изузетно занимљив експеримент. Испред једне од такозваних сензитивних девојака фон Сакендорф поређали су мноштво препарата завијених у папир. Рекли су јој да пређе преко њих унутрашњим делом своје десне руке и пошто је то учинила ови препарати су на њу оставили различите утиске: неки од њих на њу нису оставили никакав утисак, али су сви остали изазвали у њеној руци различито подрхтавање. Онда су је замолили да их сортира тако да се у једној групи налазе материје које на њу нису оставиле никакав утисак, а у другу све остале.

Јако се изненадио, каже Рајхенбах, оснивач електрохемијског система Берцелијус, када се испоставило да су у једној групи искључиво електропозитивна, а у другој – тела са изузетно електронегативним карактером; није било ниједног електропозитивног тела међу електронегативним и обрнуто. Тако је обична девојка за 10 минута извршила електрохемијску класификацију тела на коју је у току једног столећа било употребљено толико труда и изучавања, сензитивно надарена девојка, путем простог додира голом руком.

Врло је вероватно да ће физика и физиологија будућности наћи објашњење за ову изузетну осетљивост. Али за нас је важно да способност разликовања електричних својстава тела није својствена свим људима, већ само малом броју људи који се називају сензитивнима. Тај назив, наравно, ништа не објашњава већ само означава необичну осетљивост извесне врсте. О томе ћемо још говорити.

Још ређе и само код најјачих медијума се испољава потпуно несхватљива способност да се много тога сазна о људима ако се додирну предмети који њима припадају. У трећој глави је већ био наведен пример такве видовитости. Кад је додирнула кравату која је била завијена у папир жена-сомнамбул је сазнала да се њоме обесио убица у затвору.

Исту такву способност је више пута испољила мадам Пипер, један од најјачих медијума.

Мадам Х. јој је дала три прамена косе, означена словима А, Б и В. Она сама је једино знала порекло прамена В. Што се тиче прамена А мадам Пипер рече: “То је Фрод Смогинс. Ко је та Смогинс?” Стварно, овај прамен је М. узео од мадам Смогинс и предао га Х. За прамен В. мадам Пипер каза: “Ово је веома болесна особа.” Жена којој је припадао овај прамен умрла је исте године. За прамен В она рече: “Она је веома волела своју косу.” А мадам Х. је кришом одсекла овај прамен својој мајци. “То је ваша мајка. Она има четворо деце – два дечака и две девојчице.” Све ово је било тачно.

Веома су познати случајеви стваралаштва у сну. О њима сведоче Кондорсе, Франклин, Мишле, Кандиљак и Араго. Волтер је у сну сачинио читаву песму своје “Хенријаде”, а Лафонтен басну “Два голуба”. Мењан је у сну пронашао два важне теореме.

Често су ми се у сну рађале веома важне научне идеје, каже Бурдак, тако да сам се изненада будио. По много чему су се оне тицале предмета којима сам се у то време бавио и по свом садржају су биле потпуно нове.

Колриџ је заспао читајући, а кад се пробудио осетио је да се у њему створило двеста или триста стихова које је преостало само да запише. Педесет четири стиха је записао потпуно слободно и онолико брзо колико је перо успевало да прати. Међутим, код њега је неко ушао и остао око сат времена због неког посла. И Колриџ је, на своје велико разочарење, осетио да се још сасвим нејасно сећа онога што је видео, и да му је у сећању остало још 8-10 појединих стихова, а сви остали су нестали у неповрат.

Де Роси је имао обичај да поред кревета ставља папир и оловку, и понекад би, пробудивши се изненада, записивао важне мисли, које су му дошле у сну.

До веома важне подсвесне делатности може доћи и на јави или у стању између сна и будног стања. Оно што се назива надахнућем веома често долази у стању веће или мање помрачености свести о стварности.

Теофил Готје за Балзака каже: Изгледао је као ван себе, као месечар који спава отворених очију, задубљен у своје велике мисли и није чуо шта му се говори. Хегел је мирно завршавао своју “Феноменологију духа” у Јени 4. октобра 1806. године не примећујући око себе битку у пуном јeku. Бетовен је, потпуно обузет надахнућем, једном изашао на улицу Нојштата полуобучен. Привели су га у затвор као скитницу и без обзира на његове повике нико није поверовао да је он Бетовен. Шопенхауер је за себе говорио: Моји философски постулати су се појавили сами од себе, без мог утицаја, у моменту када је моја воља била као успавана и мој ум није био усмерен на унапред одређену страну... Моја личност као да је била туђа моме раду...

Понекад је сугестија из подсвести толико јасна да изгледа као да је спољашња. То је изражено у Мисевим стиховима: Не радиш, слушаш, чекаш... Као да ти неко непознати говори на ухо.

Слични примери Сократа (његов демон), Паскала, Моцарта су постали класични.

У натприродне, научно необјашњиве способности духа убрајају се и пророчански снови. Ево два примера.

1. Године 1885. у Петрограду је Лукајевски, један од највиших чиновника поморског министарства (што ипак не значи да је често пловио морем) сањао да се налази

на великом броду који се сударио с другим и да пада у воду заједно с другим путницима и тоне.

После овога је био убеђен да ће умрети у бродолому и у очекивању блиске смрти довео је у ред своје послове. После неколико месеци сећање на овај сан је већ почело да бледи када је изненада добио наредбу да отпутује у једну луку на Црном мору. Сетио се свог сна и одлазећи рекао својој жени: “Више ме нећеш видети. Кад умрем обуци црнину, само немој онај црни вео који не подносим.” Кроз две недеље брод “Владимир” којим је Лукајевски пловио сударио се с другим бродом и Лукајевски се утопио. Један од путника са “Владимира” који се спасио, Хенике, је причао како се неколико тренутака држао с Лукајевским за појас за спасавање.

2. Интелектуалац – Узбек К., угледни члан бивше ташкентске градске самоуправе испричао ми је необичан догађај из свог живота.

Годину дана после очеве смрти сањао је како галопира на коњу кроз пусту и брежуљкасту степу. На једном од брежуљака је угледао своју давно умрлу сестру. Она га је гневно упитала зашто се не моли за оца, одвела га до дубоке црне јаме, гурнула га у њу и рекла да ће у јами остати четрдесет дана. Убрзо после овог сна К. је био ухапшен и одведен у затвор. На истрази му је жандармски официр показао два писма с његовим потписом којима се упућује позив бухарском емиру за устанак против руских власти и излаже се његов план. К. је признао да је потпис, као што су експерти утврдили његов, али је изјавио да ни писмо ни потпис нису написани његовом руком. Међутим, ово ничим није могао да докаже и било је јасно да ће бити обешен. У очајању се ватрено молио Богу за спасење, и сетивши се свог сна почео је да се моли за покој очеве душе. Тако је прошло око месец дана. Једном за време молитве он заспа и у сну чу глас: “Потпиши се три пута на разним листовима папира, сложи их један на други и погледај на светлости.” Пробудивши се К. је то урадио и видео да се потписи не подударају и поновивши ово много пута уверио се да нема потпуне подударности потписа. Затражио је нову експертизу и испоставило се да се потписи на инкриминисаним писмима у потпуности подударају. На основу овога стручњаци су установили да су потписи фалсификовани, а касније се испоставило да су писма написали К-ови непријатељи с циљем да га погубе. Прогалашено је да је невин и ослобођен је из затвора четрдесетог дана. То је био рок који му је сестра одредила у првом сну кад га је гурнула у црну јаму.

Научно су необјашњиве и чињенице из сећања. Под извесним условима у њему може да оживи нешто што је давно заборављено. Одавно је познато да пред смрт с запањујућом јасношћу и невероватном брзином у свести човека на умору може да се прикаже цео његов живот. Фехнер прича о једној дами која је упала у воду и умало се није удавила. Од тренутка када је престао сваки покрет њеног тела до извлачења из воде протекле су две минуте, за које је она, како каже, још једном преживела цео свој прошли живот који се отворио пред њеним духовним погледом са свим најситнијим детаљима.

Други пример оваквог тока представа, приликом којег у људској свести за кратко време пролазе сећања многих година, наводи из свог живота адмирал Бофр. Он је пао у воду и изгубио свест. “У том стању,” каже он, “једна мисао је сустизала другу с таквом брзином, која не само да је неописива већ је и незамислива за свакога ко није искусио слично стање.” Прво су му изашле пред очи директне последице његове смрти по његову породицу, али се затим његов духовни поглед усмерио на прошлост: поново је преживео своју пловидбу од раније, која је била праћена бродоломом, своје путовање, боравак у школи, напредак у учењу и време које је протраћио узалуд, чак и своје детињство,

путовања и несташлуке. “Тако су, што сам одлазио дубље у прошлост, причао је, “у мом сећању пролазили сви догађаји из мога живота у обрнутом редоследу од свог природног тока и то не у нејасним цртама него у виду потпуно јасне слике и то са свим најситнијим детаљима и подробностима. Укратко: цео мој живот је прошао пред мојом душом као у панорами, при чему се сваки корак појављивао преда мном праћен свешћу о његовој исправности или неисправности с тачним схватањем његовог узрока и последице. Многи безначајни догађаји из мог живота који су у ствари већ били заборављени показали су се пред мојим духовним оком с истом јасношћу као да сам их недавно доживео.”

У овом случају од Бофровог пада у воду док га нису извукли прошле су највише две минуте.

Ако Т.Рибо покушава да натприродну брзину тока свести објасни стањем асфиксије (гушења) то објашњење је потпуно неприменљиво на следећи случај који саопштава он сам.

Неки човек, који се одликовао изузетно бистрим умом, прелазио је преко шина у тренутку када се одједном појавио воз приближавајући се пуном паром. Није му преостало ништа друго осим да легне између шина. И за то време када су вагони пролетали изнад овог обамрлог човека осећање опасности је у његовом сећању изазвало све догађаје из његовог живота као да се страница из књиге судбине отворила пред његовим очима.

Потпуно исто је кад човек умире, цео живот може одједном да се покаже у његовој свести.

Секендорф је у сну видео догађаје из свог прошлог живота којих једва да се сећао и то са таквом јасношћу и живописношћу као да му се први пут дешавају у његовом стварном животу. С изузетном јасношћу је видео себе као трогодишње дете, при чему су у његовом сећању васкрсле све најситније подробности из његовог васпитања. Свака оцена из његовог школског живота и свака непријатна случајност прошле су му кроз свест као живе. Видећи свој живот по редоследу, којим је он стварно текао на крају је видео свој боравак у Италији где је оставио једну даму којом би се оженио да га судбина није натерала да убрзо отпугује из ове земље. Јачина осећања растанка коју је осетио у сну била је разлог да се пробуди.

Ако је овакав изненадни преглед целог живота могућ код самртника и чак и у сну онда постаје јасно како ће се на Страшном суду отворити у нашој свести “Књига грехова”.

У својој књизи “Истраживања животињског магнетизма” говори се о извесном Јовану Евердтфегеру који је после дуже болести пао у стање клиничке смрти, које је трајало неколико сати. Кад је отворио очи рекао је свом духовнику да је видео цео свој живот, све грехове које је починио, чак и оне који су се одавно избрисали из његовог сећања. Све што је видео било је тако живо као да је то доживљавао први пут.

Способност овакве фантазмагоричне представе свега преживљеног код самртника, која је праћена концентрацијом читавих година њиховог живота у неколико секунди духовним виђењем појединих фаза њиховог живота у виду степена развоја њиховог духовног бића, била је позната још у најстарија времена и сматрала се нарочитом способношћу људске душе. Философ Плотин у “Енеадама” каже: Али са временом, пред крај живота, појављују се друга сећања из ранијих периода постојања... јер ослобађајући се тела наша душа се сећа онога чега се овде није сећала.

У овим чудним случајевима премотавања догађаја из читавог живота, који траје на десетине година, у року од две три минуте запањује нас као прво – натприродна брзина тока сећања и као друго – њихова изузетна потпуност и јасност.

Задржимо се на првом. Трансценденталном брзином промичу у свести слике сећања и под утицајем пушења опијума или хашиша. Т.Рибо у својој књизи “Болести сећања” наводи исповест страсног пушача опијума Кепсија. Он каже да за време опијености има снове који трају по десет, двадесет, тридесет, и шездесет година; чак има таквих који очигледно превазилазе све границе људског живота. Пред њим су се често показивали безначајни догађаји из његове младости, заборављене сцене из првих година његовог живота. Он није могао да каже да их се сетио зато што у случају да су му они били испричани у будном стању он у њима не би могао да препозна догађаје из свог прошлог живота. Међутим, када су се они показивали пред њим као буновна сањарења, окружени давно заборављеним околностима и осећањима, који су их некада пратили, он их је одмах препознавао.

Како бисмо могли да објаснимо ову натприродну брзину смене представа? Из физиологије је познато да је за све процесе у нервном систему потребно неко време, макар и незнатно, мерено делићима секунде. Време је потребно да би надражај прошао од рецептора кроз нерв и притом тим више што је овај нерв дужи. Време је потребно да би се створила повратна реакција у нервним ћелијама које су примиле овај надражај, време је потребно и за пренос ове реакције покретачким нервом. У времену протичу и сви мисаони и осећајни процеси који се дешавају у великом мозгу. И ако би се могло сабрати и израчунати време свих психичких процеса, који су се десили у целом нашем животу, добио би се приличан и поприличан збир времена. А то значи да је немогуће да у мозгу у току сећања целог живота ови процеси буду оживљени ван времена.

Ако они ипак протичу трансценденталном брзином, онда имамо право да закључимо да то уопште није у мозгу. Где је у том случају?

Као што смо већ говорили, живот духа је нераскидиво и на најтеснији начин повезан са свом нервно-психичком делатношћу. У њему (духу) отискују се све наше мисли, осећања, актови воље – све оно што се дешава у нашој феноменалној свести. То нису трагови и отисци у нервним ћелијама којима физиолози и психолози објашњавају сећање.

Ми смо, наравно, далеко од мисли да одричемо постојање и неопходност таквих трагова у нервним ћелијама и тога да они тачно објашњавају многа, а можда и све обична манифестације сећања. Постепено гашење и чак нестајање сећања у старачкој сенилности, наравно, зависи од атрофије и нестајања нервних ћелија коре великог мозга чији број може да се смањи на половину, па чак и на трећину нормалног. Такође знамо да сећање може да нестане услед оштећења и уништавања мождане материје услед трауме или инфективног процеса.

Без обзира на то објашњење сећања у његовим најсложенијим формама теоријом молекуларних трагова у ћелијама мозга и асоцијативним влакнима нас уопште не задовољава. Премда се нервне ћелије не размножавају и не замењују новима као ћелије свих других органа и ткива, већ само одумиру, ипак се у њима одвија непрекидна размена и врло вероватно, замена молекула. Како се онда може замислити могућност фиксације и чувања трагова свих психичких актова у њима заувек? И да ли имамо права да кажемо да се ови трагови чувају заувек ако знамо колико је сећање непоуздано и како много тога из њега нестаје у неповрат.

Још је важнија друга страна ствари. Немогуће је схватити анатомски супстрат сећања као трагове или отиске у само једној ћелији, јер у сећању морају да се отисну трагови психичких актова који су увек сложени и претпостављају учествовање мноштва ћелија и асоцијативних влакана. У мозгу се морају сачувати не трагови појединачних измена у појединим ћелијама него читаве динамичке асоцијације, како каже Т.Рибо. У току читавог живота у мозгу се дешава безброј оваквих динамичких асоцијација које се непрестано смењују. Има их безброј, као метара од Земље до Сиријуса. А број можданих ћелија, премда је изузетно велик (6 милијарди по Мајнерту) ипак је потпуно ништаван у поређењу са бројем психичких процеса који се, како се претпоставља, у њима отискују. Управо због тога у сећању остаје само оно најупечатљивије, и потпуно је немогуће допустити да би мозак могао да сачува све најситније догађаје из нашег живота са свим њиховим детаљима, осећајном обојеношћу и моралном оценом.

Зато се мора признати да осим мозга мора да постоји и други важнији и моћнији супстрат сећања. И ми сматрамо да је тај супстрат људски дух у којем се заувек утискују све наше психофизичке активности. За испољавање духа нема никаквих временских норми, није потребна никаква поступност и условна веза да би се у сећању обновило доживљено, што је потребно за функцију мозга.

Дух одмах обухвата све и тренутно све обнавља у целини.

Да бисмо допунили ово своје мишљење умесно је навести драгоцене Ришеове речи: Дух може да ради без знања свести о његовом раду; врло сложене интелектуалне операције пролазе мимо наше свести. Читав свет нама непознатих идеја трепери у нама.

Вероватно је да се не брише ниједно сећање из прошлости. Свест много тога заборавља, сећање ништа не заборавља. Мноштво старих слика се чува готово без измена, иако су оне нестале из свести, јер несвесно не спава.

Ако се прихвати да се у духу потпуно неприкосновено чува читаво богатство осећања, постају схватљивије појаве хипермнезије које наводе многи аутори. Поменућемо само неке од њих.

Многи аутори наводе изузетне случајеве сећања давно заборављених језика.

Човек, који је у детињству отпутовао из своје домовине – Велса и који је потпуно заборавио свој велшки језик 70 година касније у грозничавом бунилу течно је говорио на велшком језику, а кад је оздравио поново није могао да каже ни реч на том језику.

Један продавац корпи, којег је посматрао Фаригаген, чуо је проповед о покајању која га је дубоко потресла. Следеће ноћи је устао из постеље у сну и ходајући тамо-овамо потпуно тачно поновио ову проповед. Кад се пробудио није могао да понови оно што је говорио у сну. Често је у свој говор убацивао одломке из наведене проповеди коју је чуо пре више од четрдесет година.

Неки сељак из Ростова у грозници-бунилу одједном је почео да изговара на грчком језику почетне речи Јеванђеља по Јовану које је случајно чуо пре 60 година, а Сенека помиње неку сељанку која је у грозничавом бунилу изговарала речи на сиријском, халдејском и јеврејском језику, које је случајно чула од једног научника код којег је живела као девојчица.

Чак и код идиота је примећена хипермнезија и изненађујуће појаве скривеног свесног живота.

Модсли у свом делу “Физиологија и патологија душе” каже: Необично памћење неких идиота који без обзира на ограниченост свог ума с највећом прецизношћу понављају изузетно дуге повести даје још један доказ у корист овакве несвесне делатности

душе. А својство и начин на који многи идиоти испољавају способност за душевни живот, за који су наизглед заувек постали неспособни, када се налазе у стању узбуђености које је на пример изазвано великом несрећом или другим разлозима (на пример, последњом искром живота који се гаси), указују на то да много тога што не могу да изразе они опажају и да то у њиховој души оставља траг.

Не могу се наћи речи да се изрази сва тачност истине да наша свест не обухвата нашу душу. Свест не може да нам да објашњење како се стварају ови трагови и како они могу да остану у нашој души у скривеном стању.

Т.Рибо покушава да објасни хипермнезију појачаном циркулацијом крви у мозгу у грозници. Али ово објашњење је очигледно неодрживо, јер је хипермнезија испољена и у сну, кад је делатност мозга знатно поремећена. Ако два супротна стања мозга: сан и узбуђење у грозничавом бунилу, подједнако изазивају хипермнезију она се не могу сматрати њеним узроком већ само поводом да се она испољи. О овоме ћемо детаљно говорити у следећој глави.

Сведочанством Светог Писма потврђује се тачност нашег објашњења памћења. Разговор цара Саула с утваром пророка Самуила, којег је за њега призвала ендорска чаробница, (1 Цар. 28, 13-15) сведочи о томе да су се у духу Самуила после његове смрти сачувала сва сећања на његов живот у рату, све способности разума, воље и осећања. Ово је несумњиво тачно и у погледу Мојсија и Илије који су се јавили у Преображењу Господњем на Тавору.

Како би мртви могли да се јављају својим ближњима и да разговарају с њима да се у њиховом духу није сачувало сећање на земаљски живот? Мали брат, који је видео и чуо свог умрлог брата, који га је звао к себи. Мала девојчица је видела и чула своју умрлу тета-Луизу, која јој се много пута јављала и звала је у загробни свет. Отац митрополита Филарета који је сину предсказао смрт 19. датума у месецу. Овај списак се лако може наставити.

Глава осма

О УНУТРАШЊЕМ ЧОВЕКУ

Из свих наведених чињеница, нових и старих, још једном ћемо поново закључити: у природи постоје непознате “вибрације” које покрећу људски интелект и које човеку откривају чињенице које његова чула не могу да му саопште.

Ако се призна да постоји телепатија треба променити само једну реч у овој реченици. Биће довољно да се каже: “вибрације” људске мисли уместо да се говори о непознатим вибрацијама. Али ограничавати криптостезију на вибрације људске мисли значи изузетно сужавати криптостезију, а то значи изопачити је.

Више пута сам имао прилике да на ову тему разговарам с људима којима је “сујеверје страно” и они су увек проналазили просто објашњење за све ово “ново и страшно”: то су само таласи људске мисли, фреквенције молекула људског мозга које се шире слично таласима радиотелеграфа.

Благо људима којима је све тако просто и јасно. Они немају због чега да замарају своје површно мишљење дубоким радом на проучавању новог и непознатог. Они ново и необично увек објашњавају само старим и обичним. За њих је безусловни ауторитет само наука иако се њене аксиоме и хипотезе под притиском новог и непознатог често руше као

куле од карата. А све што не може да се смести у старе научне оквире они једноставно одбацују као сујеверје и бапске приче. Ново прихватају тек онда кад се на њега навикну. И коњи су престали да беже од аутомобила кад су се навикли на њих.

Ако се кретање у виду таласа у физици признаје за основу материјалних појава због чега се обавезно мора применити на појаве вишег реда које се дешавају у нематеријалном свету? Зашто се не може допустити да у овом свету важе потпуно другачији, нама непознати закони, а да духовна енергија, енергија љубави, симпатије и антипатије може да делује изван времена и простора без икаквог кретања у виду таласа?

Људима “далеким од сујеверја” ћемо поставити једноставно питање: ако се све метапсихичке и све формалне криптостезије објашњавају кретањем можданих честица, које се у виду таласа преносе у простору, како такво објашњење применити на неоспорне случајеве општења с давно умрлим особама чији мозак више не постоји?

Дубокомислени научник Ш.Рише поставља много тежа питања. Из свих ових чињеница више или мање важних, треба извести закључак до којег они који дају ситничаве критике, не могу да дођу. То је закључак да су предосећаји и предсказања – доказана чињеница, чудна, парадоксална, наизглед апсурдна, али чињеница коју морамо да признамо. Дакле, у неким, још увек мало познатим условима неке особе, најчешће су то (иако није увек обавезно) људи који се лако хипнотишу, или медијуми, могу да предкажу догађаје који треба да се десе, и да саопште чињенице које још не постоје и које се не могу предвидети, тако прецизне детаље да никаква проницљивост и подударност и никаква случајност не би могле да објасне ова предсказања.

Треба претпоставити да се способност нарочитог, мистичног знања које је непознато по својој природи и особинама, а које ми називамо криптостезија не испољава само у односу на прошлост и садашњост већ и у односу на будућност. Осим тога, метапсихичко знање садашњости је толико необично да је једва нешто веће од знања будућности. А зна да се Б у том тренутку утопио на хиљаду километара од њега. Како А може то да зна? Нама је то потпуно непознато. А објашњава да ће се Б утопити сутрадан. То је нешто мало тајанственије и то је све. У области метапсихичке видовитости необичност је тако велика, а тама је тако интензивна да мало више таме и неуобичајености не треба да нас збуњује.

Нећу се упуштати у празне спекулације. Остаћу у уској области чињеница. Дакле, постоје проверене и неоспорне чињенице чињенице предвиђања. Објашњење ће се појавити (или се неће појавити). Без обзира на то чињенице су на виделу – истините и непобитне. Предосећање и предвиђање постоје. Јесмо ли ми за њих обавезни само моћи људског интелекта или друге интелектуалне силе делују на наш интелект? Сада је то немогуће решити. Задовољимо се засад тиме да тачно изложимо чињенице. Била би неопростива дрскост тврдити да предвиђање постоји као што ми смело тврдимо ако за то не би постојали многобројни докази (Рише).

Шта значе речи Соломонове у Песми над песамама: Ја спавам, а срце је моје будно (5, 2)? То су веома дубоке речи. Срце је орган највише спознаје, орган општења с Богом и са целим трансцендентим светом. И оно никада не спава. Најважнија и најдубља психичка делатност се одвија ван прага наше свести и никада не престаје. Ова мисао јасно изражена може се наћи код Лајбница.

Наше сопствено искуство показује да нема таквог стања у животу у којем би способност стварања представа правила паузу и када би дух престао да ствара представе. Зар не можемо да наведемо сан? Али и живот у сну има своје представе, у ствари он снева

и ми стално сневамо. Оно што ми називамо спавањем без снова није ништа друго до дубоки сан чијих се снова више не сећамо, или чије представе не можемо да замислимо после буђења. Међутим, кад се пробудимо увек имамо осећај да је у току сна протекло неко време и овај осећај би био немогућ да за време сна нисмо сањали, односно имали неке представе, зато што време увек меримо представама које се у њему дешавају тако да нам једно исто време изгледа дуго или кратко у зависности од тога да ли смо у току њега имали мање или више представа. Ако уопште не бисмо сањали, време спавања би за нас требало да буде уништено, а с обзиром на то да нам протекло спавање изгледа познато по протеклом времену, ово искуство нам довољно доказује да стално сањамо. Осим тога, не бисмо се будили с представама уколико бисмо спавали без икаквих представа. Уосталом и такозвано спавање без снова је праћено слабим осећањем спољашњег света и ми се тим лакше будимо што је тај осећај снажнији. Због тога сталност представа у нашој души не сме да се заснива само на сновима, јер се и у спавању такође постоје представе спољашњег света.

Скоро сви људи, чак и најмање сензитивни, имају још неку способност спознаје осим спознаје помоћу пет чула. Што је човек духовнији тиме је израженија ова способност највише спознаје. Под неким посебним условима и код људи који су у великој мери сензитивни она се испољава необично снажно у видовитости, предосећању и пророчанском предвиђању и у непознатом и тајанственом шестом чулу којим они сазнају много тога о људима по стварима које им припадају. Навели смо много случајева овакве надспознаје. Али за већину ових случајева било је заједничко то што су се дешавали у ванредним стањима организма и пре свега мозга. То су стања хипнозе, сомнамбулизма, грозничавог бунила, медиумизма. Ипак, не увек.

У ређим случајевима исте овакве натприродне способности су својствене људима у нормалном стању. Више пуга смо наводећи случајеве трансценденталних способности код сомнамбула и људи у стању хипнозе с њима поредили сличне догађаје из живота светаца или просто обичних људи.

Шта то значи? То значи да је за испољавање трансценденталних способности нашег духа, за испољавање надспознаје, потребно да се угаси или да барем знатно ослаби нормална, феноменална свест.

Да бу узразио ову мисао Ди Прел наводи успешно поређење: звезде изливају своју светлост непрестано, али ми на сунчевој светлости не видимо светлост звезда. Треба да зађе сунце и да наступи ноћна тама и да би нам засијале звезде.

Док наш живот протиче у калејдоскопу и буци спољашњих опажаја, док пуном паром ради наша феноменална свест – делатност надспознаје је скривена и никад не престаје. Али када се у стању сна нормалног, сомнамбуле или хипнотисаног човека приликом тровања мозга опијумом или хашишем и токсинима, или у болестима грознице угаси нормално дејство мозга и светлост феноменалне свести, избија светлост трансценденталне свести. Познато је такође да слепило продубљује рад мисли и моралног осећања, знатно помера праг свести. Философ Фехнер је своја најдубља дела створио после губитка вида. Кнез Василије Тамни је рекао Шемјаки који га је ослепео: Дао си ми средство за покајање. Из житија многих светаца је познато да су им дуге, изнурјујуће болести учиниле много добра, јер су смиривале страсти, лишавале утисака светског живота с његовом буком и метежом, који су их одвлачили од удубљивања у тајанствене области духа. То су добро схватили и дубоко ценили хришћански и будистички анахорети који су тежили ка томе да угуше све спољашње утиске животом у пустињи, сталним

удубљивањем у себе и молитвом, да покоре духу тело постом и бдењем, па чак и стајањем на стубу.

У мартирологији има много примера кад најснажније телесне ране, најсуровија мучења могу да изазову гашење феноменалне свести и буђење унутрашње трансценденталне свести, која се испољава у унутрашњем блаженству.

Трансцендентални живот духа је био добро познат древним индијским мудрацима и грчким философима, нарочито философима александријске школе. О њему су писали Плотин, Порфирије и други. Ево Платинових речи: На крају, ако се осмелимо и насупрот мишљењу свих осталих људи изразимо слободно и одређено своје сопствено убеђење онда сматрам да у телу не борави стално сва наша душа, већ само неки њен део, који се, будући погружен у овај свет, претвара у тело, или боље речено прљајући се и помрачујући омета нас да опажамо оно што опажа највиши део наше душе. На другом месту каже: Душе су сличне амфибијама: оне живе час с ове стране, час у оностраном свету, у зависности од потребе.

У средњем веку о томе су писали Парацелзијус, ван Хелмонт, Кампанела и многи други.

У “Немачкој Теологији” коју је открио Лутер и високо ценио Шопенхауер речено је: Створена душа човека има два ока: једно може да созерцава вечно, друго само пролазно и створено. Међутим, ова два ока наше душе не могу да обављају свој посао истовремено, него само тако да када наша душа упери своје десно око у вечност њено лево око мора да се одрекне своје делатности и да мирује, као да замре. Кад делује лево око душе, тј. кад човек има посла с пролазним и створеним, онда своје делатности, односно созерцавања мора да се одрекне десно око, зато што онај ко жели да гледа само једним оком мора да се ослободи од другог, јер нико не може да служи двама господарима.

Недостижни по дубини мисли И.Кант безусловно признаје наш трансцендентални субјекат. Његови савременици су се слабо интересовали за магијске силе људске душе и мало су веровали у њих. Међутим, Кант - изузетан логичар, ничему није прилазио с предрасудама и сматрао је да је немогуће само оно што у себи садржи логичку противречност. Он је тврдио да ништа не можемо унапред да прописујемо искуству и да од њега морамо да узмемо све што нам оно даје, ма како нама чудно и неочекивано то изгледало. Зато, када је сазнао за испољавање магијских сила код Сведенборга, свог савременика, он не само да је прикупио тачне податке о овом мистичару, него је набавио и његова дела. Прочитавши их био је запањен сличношћу теорије Сведенборга са својом сопственом која се заснива на чистом разуму – са теоријом о трансценденталној природи човека.

У “Сновима духовица” Кант пише: Признајем да сам веома склон да тврдим да у свету постоје нематеријална бића и да у ова бића уврстим своју сопствену душу. И даље додаје: Због тога би људску душу требало већ у садашњем животу човека сматрати истовремено повезаном с два света од којих она с једним засад са својим телом образује једну личну целину она јасно опажа само материјални свет.

У “Розенкранцу” мисао о овоме Кант исказује још јасније: Због тога се може сматрати готово доказаним или би се лако могло доказати, ако би се хтело рећи више или боље речено, биће доказано, премда не знам где и када, да се људска душа у овом свом животу налази у нераскидивој вези са свим нематеријалним бићима духовног света, да она делује час у једном, час у другом свету и прима од ових бића утиске, којих она као земаљски човек није свесна док је све срећно (тј. док се наслађује материјалним светом).

Кант се увек држао свог учења о “стварима по себи” у које је он убрајао у умно схватљиви свет. Умно схватљиви човек Канта је оно што је он назвао “ствар по себи”. Шарл ди Прел – “Трансцендентално Ја”, а апостол Павле – “унутрашњи човек”.

За нас су, наравно најважније речи апостола Павла. Он каже: Но ако се наш спољашњи човјек и распада, али се унутрашњи обнавља сваки дан (2 Кор. 4, 16).

Када слабе и гасну страсти и похоти плоти, када њене силе слабе и тамни за нас сјај и бука овога света тада одбацимо старога човјека које се распада у жељама преварљивијем; и да се обновимо духом ума својега, и обучемо у новог човјека, који је саздан по Богу у правди и светињи истине (Еф. 4, 22-24).

Нови човек у овим Павловим речима је, наравно исто што и унутрашњи.

Ова дубока психолошка промена се у нама дешава под дејством благодати Божије: Да вам да силу по богатству славе Своје, да се утврдите Духом Његовијем за унутрашње човјека (Еф. 3, 16)

Тада се са Христом распиње наш стари спољашњи човек да би се тијело грјешно покварило, да више не бисмо служили гријеху (Рим. 6, 6) и устаје у тајноме човјеку срца, у једнакости кроткога и тихога духа (1 Петр. 3, 4).

Тада ми чак постајемо учесници у Божанственој природи по речима апостола Петра (2 Петр. 1-4), тада се Христос усели вјером у срца наша, да будемо у љубави укоријењени и угемељени; да бисмо могли разумјети са свима светима што је ширина и дужина и дубина и висина, и познати претежнију од разума љубав Христову да се испуните сваком пунином Божијом (Еф. 3, 17-19).

И још ћемо додати Павлове речи...свучите старога човјека с дјелима његовијем, и обуците новог, који се обнавља за познање, по обличју Онога Који га је саздао (Кол. 3, 9-10).

Наш унутрашњи, трансцендентални човек, ослобођен окова плоти, може да достигне највише познање свега постојећег у свој његовој ширини, дубини и дужини, јер ће се он обновити и оснажити у познању, и то чак по образу свога Творца: разумеће љубав Христову која превазилази сваки земаљски разум. Јер ће се вером Христос уселити у Њега. Оно што је несхватљиво за “геометријски ум” постаће јасно трансценденталној свести унутрашњег човека озареној Христовом светлошћу.

Глава девета

БЕСМРТНОСТ

Људски дух јесте дах Духа Божијег, и већ је због тога бесмртан, као сви бестелесни, анђеоски духови. А њих има безброј, као што сведочи Свето Писмо, и бесконачни су степени њиховог развоја, њиховог савршенства.

У низу земаљских бића човек је прво и једино духовно биће, и било је људи који су испољавали висок степен духовности, који су за живота готово постигли ослобађање духа од тела. Ови људи-анђели су се подизали увис за време молитве, показивали веома велику власт духа над телом (столпници, испосници), они су били прелазни степен од духа везаног за душу и тело (човек) ка духу бестелесном (анђео).

Сав свет живих бића, чак и сва природа показује велики закон постепеног и бесконачног усавршавања облика и не може се сматрати да највише савршенство достигнуто у земаљској природи - човекова духовност нема даљи развој ван граница земаљског света. Не може се мислити да су сви безбројни звездани светови само грандиозне масе мртве материје, да се свет живих бића прекида на човеку, првој степеници духовног развоја. Шта нас спречава да допустимо мисао да небеска тела служе као место боравка живих разумних бића, највиших облика интелигенције?

Против овога обично се говори да никакав органски живот није могућ под физичким условима који постоје на звездама и планетама (осим можда Марса). Али зар су бестелесним духовима потребни одређени физички услови живота, као органским бићима? И на крају, зар не могу да постоје телесни облици, потпуно другачији од земаљских, прилагођени физичким условима који се разликују од земаљских?

И ужарене масе огромних звезда могу бити насељене пламеним серафимима и херувимима (Чиниш вјетрове да су Ти анђели, пламен огњени да су Ти слуге - Пс. 104, 4)

Ако је тако јасан закон развоја и усавршавања у земаљској природи, онда нема никаквих основа да се сматра да се он прекида ван граница наше планете, да дух који се први пут појавио у човеку, али који се испољава и у најједноставнијим бићима у почетном облику, нема даљег развоја у васиони.

Свет има свој почетак у љубави Божијој, и ако је људима дат закон: Будите савршени као што је савршен Отац ваш Небески, онда, наравно, треба да постоји могућност за бесконачно усавршавање духа. А за то је потребно вечно бесмртно постојање духа и бесконачност низа облика његовог усавршавања. Не може бити да је закон бесконачног усавршавања духа дат само људима, а не целом створеном свету, целом свету духовних бића, јер су и она створена са различитим степенима савршенства, који далеко превазилазе мало савршенство духа људског.

Ако савршена (неуништива) материја и енергија у својим физичким формама подлеже овом закону, онда, наравно, овом закону мора да подлеже и духовна енергија, или, другачије речено, дух човека и свега живог. Дакле, бесмртност је неопходан постулат нашег ума.

Господ Исус Христос је отворено посведочио људску бесмртност: И ниједан који живи и вјерује Мене неће умријети вајвјек (Јн. 11, 26).

Ко Моју ријеч слуша и вјерује Ономе Који је Мене послао, има живот вјечни (Јн. 5, 24).

А о томе да је човек само прва степеница духовности одређено говори апостол Јаков: Јер нас драговољно породи ријечју истине, да будемо новина од Његова створења (Јак. 1, 18). Такође и Павле: И ми који новину Духа имамо... (Рим. 8, 23). За нас хришћане нису потребна никаква друга доказивања бесмртности. А неверницима је корисно да се подсети речи човека веома дубоких мисли – Имануела Канта, наведених у претходној глави. Он је веровао да у свету постоје нематеријална, а то значи бесмртна бића у која је убрајао и своју сопствену душу. Ш.Рише на крају своје велике књиге, у којој је сакупљен огроман број непобитних метапсихичких чињеница, разматра могућа објашњења и долази до закључка да треба сматрати да је највероватнији од њих постојање других – различитих од човека, разумних бића која нас окружују и могу да утичу на наш живот и наш развој према њима нису својствени механички, физички, анатомски и хемијски услови постојања.

Због чега да не признамо постојање разумних, моћних бића која припадају свету који није доступан нашим чулима? Каква права имамо ми са својим ограниченим чулима, нашим несавршеним разумом, нашим научним развојем, који траје једва три века, да се дрземо да тврдимо да је у неизмерном космосу човек једино разумно биће, а да су свакој мислећој реалности увек потребне нервне ћелије које се напајају крвљу?

Постојање разумних бића, која се разликују од људи, и која имају потпуно други тип организације од људског – не само да је могуће, већ је и у највећој мери вероватно. Може се чак тврдити да је то неоспорно. Апсурдно је мислити да је људски разум једини у природи и да свака разумна сила обавезно мора бити организована по типу човека и животиња и да мора имати мозак као орган за размишљање.

Ако се допусти мисао да у васиони, у времену и простору којима је потчињена наша рудиментарна психологија, постоје силе којима је дарован разум и које се понекад мешају и у наш живот, добићемо хипотезу за потпуно објашњење случајева који су изложени у овој књизи.

Дакле, признање постојања мистичних бића која немају материјални облик анђела или демона, духова и која се понекад мешају у наше поступке, која могу, нама апсолутно непознатим путевима, по својој вољи да мењају нашу материју, усмеравају неке наше мисли, учествују у нашој судбини – признање постојање бића, која могу да узимају материјални и психолошки облик умрлих људи да би општили с нама – јер иначе за њих не бисмо знали – јесте најједноставнији начин да се схвати и објасни већи део метапсихичких појава.

Ево закључка научника који је навикао на позитивистичко размишљање, стечено после објективног проучавања мноштва метапсихичких чињеница које је усрдно скупљао током свог живота.

До истог закључка дошли су и други истакнути научници метапсихологије, Мауер и Оливер Лоц.

Суштина овог закључка може се свести на то да људски дух општи са светом трансцендентним и вечним, да живи у њему и да сам припада вечности.

Главна препрека да неверници признају бесмртност душе јесте дуалистички поглед на душу и тело, схватање душе као посебне суштине, која је с телом повезана само за живота. Ово гледиште ми и називамо неверјем и не налазимо у Светом Писму никакве препреке да односе између душе и тела схватамо с тачке гледишта монизма. Већ смо говорили о неопходној вези између духа и форме, о томе да дух формира тело већ у његовом ембрионалном стању. Свим ћелијама тела је својствена духовна енергија, јер су оне живе, а живот је од Духа.

Између свих функција тела и психичке делатности, која се схвата онако као што је тумаче физиолози постоји, наравно, двосмерна узрочна веза.

Међутим, ово се тиче само оног дела нашег троделног бића који би се могао назвати најнижом животињском душом; то је онај део наше духовне суштине који обухвата наша свест, ако се може тако рећи – феноменална душа.

Али Дух излази ван граница мозга са свих страна (Бергсон), дух је збир наше душе и њених делова који се налазе ван граница наше свести.

Између тела и духа постоји стална веза и узајамно дејство. Све оно што се дешава у човековој души у току његовог живота значајно је и потребно само зато што су сваки живот нашег тела и душе, све мисли, осећања, вољни актови који настају у сензорним опажајима, на најтеснији начин повезани са животом духа. У дух се утискују, формирају

га и у њему се чувају сви актови душе и тела. Под њиховим обликујућим утицајем развија се живот духа и његова усмереност у правцу добра или зла. Живот мозга и срца и укупан чудесно усклађен живот свих телесних органа неопходни су само да би се формирао дух, и престају кад је формирање завршено или када се одредио његов смер. Живот тела и душе се може упоредити са животом грозда грозђа пуним лепоте и љупкости. Он престаје да се храни соковима лозе, и росом небеском која освежава нежни скуп сочних плодова и од њега остаје само комина осуђена на труљење, али живот грозда се наставља у вину добијеном од њих. У њега прелази све оно драгоцено, прекрасно и миомирисно што је било произведено у живим плодовима под благотворним дејством светлости и сунчеве топлоте. И слично као што се вино не квари, већ наставља да живи својим сопственим животом после смрти грозђа постајући све боље и драгоценије што дуже живи, и у бесмртном људском духу се наставља вечни живот и бесконачни развој у правцу добра или зла осле смрти тела, мозга и срца и престанка делатности душе.

Вечно блаженство праведника и вечну муку грешника треба схватити тако што бесмртни дух првих, просветљен и моћно оснажен после ослобађања од тела добија могућност безграничног развоја у правцу добра и Божанствене љубави, у сталном општењу с Богом и свим бестелесним силама. А мрачни дух злочинаца и богоборца у сталном општењу с ђаволом и анђелима његовим ће се вечно мучити због своје отуђености од Бога, Чију ће светост спознати, и на крају, оним неиздрживим отровом који скрива у себи зло и мржња који безгранично расту у непрестаном општењу с центром и извором зла, сатаном.

За вечне муке тешких грешника, разуме се да не смемо да кривимо Бога и не смемо Га замишљати као бесконачно осветољубивог и као да Он кажњава вечном муком за грехове пролазног живота. Сваки човек добија и има дах Духа Светог. Нико се не рађа од духа сатане. Али као што црни облаци помрачују и скривају сунчеву светлост, тако кад се стално понављају и преовладавају зли актови ума, воље и паклена осећања она стално заклањају Христову светлост у души злог човека и његова свест се све више и више детерминише дејством ђавољег духа.

Онај ко је заволео зло, а не добро сам је себи припремио мучење у вечном животу.

Али овде наилазимо на стари спор о слободи воље и детерминизму.

Само је велики Кант дао дубоко решење овог спора. Слобода се не може приписати човеку као појави чулног света, јер је он у том свету потчињен узрочно-последичном закону. Слично свакој ствари у природи он има свој емпиријски карактер, којим се одређује његова реакција на спољашње утицаје. Али својим духом човек припада свету који ум може да схвати, свету трансценденталном, и због тога се његов емпиријски карактер не одређује само спољашњим утицајима, већ и његовим духом. Дакле, каже Кант, слобода и неопходност, свака у свом пуном значају могу да постоје заједно не противречећи једна другој у једној истој радњи, јер је свака наша радња производ узрока који ум може да схвати и осећајног узрока. Једноставно речено, људски дух је слободан, Дух дише где хоће... , а најнижа чулна душа се потчињава законима узрочности.

До сада смо говорили само о бесмртности духа. Али по јасном сведочанству Откровења, и наша тела ће васкрснути у живот вечни и учествоваће у блаженству праведних или бесконачним мукама грешника.

Ово је такође камен спотицања за невернике и дубока тајна за вернике.

Сматра се да је немогуће поновно успостављање и Васкрсење тела, која су потпуно уништена труљењем, или су изгорела, претворила се у прах и гас и разложила се на атоме.

Али ако је у току живота тела дух најтесније био повезан с њим са свим органима и ткивима, ако је он био његово организационо начело, због чега ова веза после смрти тела мора заувек да нестане? Зашто је незамисливо да се ова веза сачувала заувек, и да ће се у тренутку свеопштег васкрсења на глас трубе арханђела поново успоставити веза бесмртног духа са свим физичким и хемијским елементима иструлелог тела и поново се појавити власт духа која организује и ствара форму? Ништа не нестаје, само мења облик.

Друго тешко питање и тајна за вернике се састоји у схватању циља васкрсења мртвих у њиховој земаљској целокупности. Нама је схватљива бесмртност духа, који се ослободио окова тела. Због чега је потребно да у вечном животу учествује не само дух, већ и целокупан човек са својом душом и телом?

Наравно да не можемо јасно да схватимо тајну Божије икономије, али нам Свето Писмо омогућава да подигнемо крајичак завесе над њом.

Код светих апостола Петра и Јована Богослова у извесној мери налазимо разјашњење тајне васкрсења људских тела. Они јасно говоре о крају света, о великој и страшној катастрофи која ће се десити у целој васељени за време другог доласка Господа Исуса Христа.

Али ће доћи дан Господњи као лупеж ноћу, У КОЈИ ЋЕ НЕБЕСА С ХУКОМ ПРОЋИ, А СТИХИЈЕ ЋЕ СЕ ОД ВАТРЕ РАСПАСТИ А ЗЕМЉА И ДЈЕЛА ШТО СУ НА ЊОЈ ИЗГОРЈЕЋЕ (2 Петр. 3, 10).

И свети апостол Јован у свом Откровењу упечатљиво описује ову свеопшту катастрофу по њеним појединачним фазама.

А шта даље? Какав је циљ ове катаклизме?

Али чекамо по обећању Његову ново небо и нову земљу, гдје правда живи (2 Петр. 3, 13).

И видјех небо ново и земљу нову; јер прво небо и прва земља прођоше и мора више нема. и ја Јован видјех град свети Јерусалим нов, гдје силази од Бога с неба, приправљен као невјеста укрешена мужу својему. И чух глас велики с неба гдје говори: ево скиније Божије међу људима, и живљеће с њима, и они ће бити народ Његов, и Сам Бог биће с њима Бог њихов. И Бог ће отрти сваку сузу од очију њиховијех, и смрти неће бити више; јер прво прође. И рече Онај што сјеђаше на пријестолу: ево све ново творим (Откр. 21, 1-5).

Ево све ново творим. Настаће време новог стварања света, нове земље и новог неба. Све ће бити потпуно другачије и наш нови живот ће тећи у потпуно новим условима. И у овом животу ми морамо да поседујемо пуноћу наше природе. Морамо примати потпуно нове опажаје обновљеним и просветљеним чулима. Дакле, биће нам неопходна делатност оног дела нашег духа који сада називамо нижом, физиолошком душом.

Наша мисао ће напрегнуто радити на спознавању новог света у чијим условима ће се наш дух градити и приближавати Богу ослобођен од земаљске власти, од греховне плоти. Ум је део нашег духа и зато мора бити бесмртан и наш мозак. Бесмртно срце ће бити центар нових, чистих и дубоких осећања.

Вечни живот неће бити само живот духа, ослобођеног од тела и душе, већ живот у новом Јерусалиму, који је тако упечатљиво описао свети Јован Богослов у свом “Откровењу”.

Бесмртност тела, а не само духа, можда има и други циљ, пун праведности и истине, циљ да се поштују тела светаца као велика оруђа духа која су се много потрудила и пострадали за време формирања и усавршавања духа у земаљском животу. А тела

тешких грешника која су била главно оруђе греха, наравно, заслужују казну. Упечатљиве и страшне слике Дантеовог “Пакла” вероватно нису плод песничке машге.

Свети апостол Павле нам у знатној великој мери открива тајну Васкрсења тела у 15 глави прва посланице Коринћанима (15, 35-44): Али рећи ће ко: како ће устати мртви? и у каком ће тијелу доћи? Безумниче! ти што сијеш неће оживљети ако не умре. И што сијеш, не сијеш тијело које ће бити, него голо зрно, било пшенично или друго како. А Бог му даје тијело како хоће, и сваком сјемену своје тијело... Тако и васкрсеније мртвијех: сије се за распадљивост, а устаје за нераспадљивост; сије се у срамоти, а устаје у слави; сије се у слабости, а устаје у сили; сије се тијело тјелесно, а устаје тијело духовно.

Посејано у земљу, закопано зрно трули, оно престаје да постоји као семе, али из њега израста много веће него што је оно, неупоредиво савршеније и по сложености и по форми, нова биљка. Бог јој даје облик и лепоту и живот препун користи и љупкости.

Људско тело се закопава у земљу и престаје да постоји као тело. Али из елемената на које ће се оно разложити, као из ћелије пшеничног зрна, силом Божијом васкрснуће ново тело, не уништени немоћни и бесилни труп, већ ново духовно тело пуно снаге, нераспадљивости и славе.

Први је човјек од земље, земљан; други је човјек Господ с неба. Какав је земљани таки су и земљани; и какав је небески таки су и небески. И како носимо обличје земљаног тако ћемо носити и обличје небесног (1 Кор. 15, 47-49).

За живота је наше тело земљано и душевно, као тело Адамово. После васкрсења оно ће постати другачије, духовно, слично телу небесног другог Адама Исуса Христа које је Он имао после славног Васкрсења Свога.

Ми не знамо сва својства тела васкрслог Господа Исуса Христа. Знамо само да је оно пролазило кроз затворена врата, да је могло изненада да нестане из вида (Лк. 24, 36; Јн. 20,19).

Апостоли и мирносице Га нису одмах препознавали. У овом славном телу Господ се узнео на небо. Али оно је било истинско тело које су апостоли могли да опипају, за које су биле могуће и обичне функције људског тела. (Лк. 24, 43). Слична овом Христовом телу биће и наша тела по васкрсењу у вечни живот.

Али зар ће само човек наследити бесмртност? Велика реч: Ево, све ново творим, се односи, наравно, не само на човека, већ на сву твар, све што је створено. Већ смо говорили да дух животиња – макар и мали његов зачетак, дух живота, не може бити смртан, јер је и он од Духа Светога. И код животиња је дух животиња везан за тело и зато се потпуно основано може очекивати да ће и њихова тела постојати у новој природи, новом створеном свету после пропасти садашњег света. О томе говори апостол Павле у 8. глави посланице Римљанима (19-22): Јер чекање твари чека да се јаве синови Божји. Јер се твар покори пропадљивости (не од своје воље него за вољу онога ко је покори) на над, да ће се и сама твар опростити од ропства распадљивости на слободу славе дјецe Божије. Јер знамо да сва твар уздише и тужи с нама досад.

Сва твар би живела у светлости и радости да Адамов грех није преокренуо судбину света и у насталим тужним судбинама живота, она је по греховној вољи Адама, којем ју је Бог потчинио, постала подложна сујети, растројству и страдањима. И за њу постоји нада да ће у дан прослављања свих праведних, које је Христос искупио од ропства пропадљивости, и она сама бити ослобођена страдања и пропадљивости, односно да ће постати нераспадљива.

У новом Јерусалиму, новом стварању света биће места и за животиње; тамо неће бити ничег нечистог и нова твар ће добити древно оправдање и освећење Речју Божијом: Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро бјеше веома (1 Мојс. 1, 31).

Наравно, бесмртност за твар неће имати онај значај који има за човека. Њен примитивни дух не може бесконачно да се развија и да се морално усавршава. Вечни живот за ниску твар биће само тиха радост у наслади новом светозарном природом и у заједници са човеком који је више неће мучити и уништавати. Биће јој смислено и хармонично у будућем новом створеном свету у којем се наћи место за сваку твар.

БУДИ! БУДИ!

САДРЖАЈ

Прот.В.Асмус. Предговор

Живот архиепископа Луке

Глава прва.

Шта можемо да закључимо из савременог стања природних наука

Глава друга.

Срце као орган највише спознаје

Глава трећа.

Мозак и дух. Дух у природи

Глава четврта.

Дух биљака и животиња

Глава пета.

Душа животиња и човека

Глава шеста.

Дух није безусловно везан за душу и тело

Глава седма.

Трансценденталне,
духовне способности

Глава осма.

О унутрашњем човеку

Глава девета.

Бесмртност

Архиепископ Лука (Војно-Јасенецки)